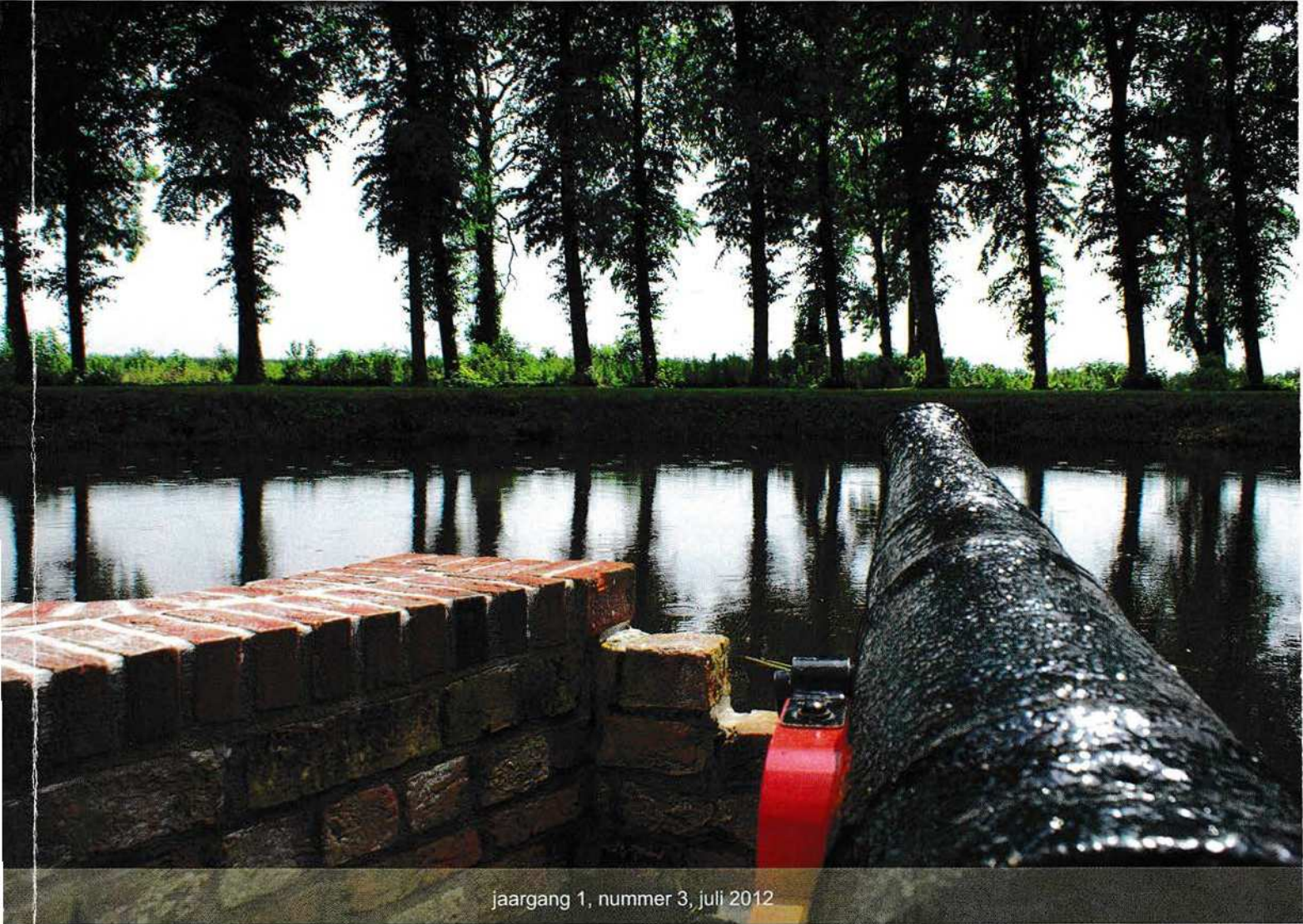

Prijs: € 5,80

T E R R A

Westermolda

TIJDSCHRIFT VOOR DE GESCHIEDENIS VAN WESTERWOLDE EN DE KANAALSTREEK

jaargang 1, nummer 3, juli 2012

*De slag bij Jipsinghuizen
Koningin Wilhelmina in Stadskanaal
De overgave van de vesting Oudeschans in 1672*

Colofon

Het tijdschrift voor de geschiedenis van Westerwolde en de Kanaalstreek is een co-productie van het Streekhistorisch Centrum Stadskanaal (SHC) en de Historische Vereniging Westerwolde (HVW). Zij stelt zich tot doel de belangstelling voor en de kennis van de cultuurhistorie van het landschap Westerwolde te bevorderen en daartoe als platform te fungeren.

Ceresstraat 2
9502 EA Stadskanaal
redactie@terrawesterwolda.nl

Redactie

Jochem Abbes
Helen Hofman-Käminck
Jan Huizing
Jaap Kok
Jenneke Weber

TerraWesterwolda op het internet:
www.terrawesterwolda.nl
www.verenigingwesterwolde.nl
www.streekhistorischcentrum.nl

Bestuur SHC

Ina Nieboer (secretaris)
Harm Oosting (penningmeester)
Jan Overduin
Henk de Weerd (voorzitter)
Hans van de Wiel

Bestuur HVW

Jochem Abbes (voorzitter)
Jan Huizing
Bé Maarsingh (penningmeester)
Ina Middelkamp-Maarsingh
Wenda Niemeijer-Volders
Bert Roossien (secretaris)
Ruut Wegman

Terra Westerwolda verschijnt driemaal per jaar.
Prijns los nummer € 5,80
Leden van de HVW ontvangen het tijdschrift bij hun lidmaatschap voor € 20,- per jaar.
Donateurs van het SHC ontvangen het bij hun donatie vanaf € 32,50 per jaar.
Bankrekening HVW: 35 86 06 063
Bankrekening SHC: 48 24 11 635

Artikelen

Voor ideeën met betrekking tot onderwerpen en/of artikelen kunt u een mail sturen naar redactie@terrawesterwolda.nl of contact opnemen via nummer of 06-12354123.

Vormgeving

Stefanie Smidt

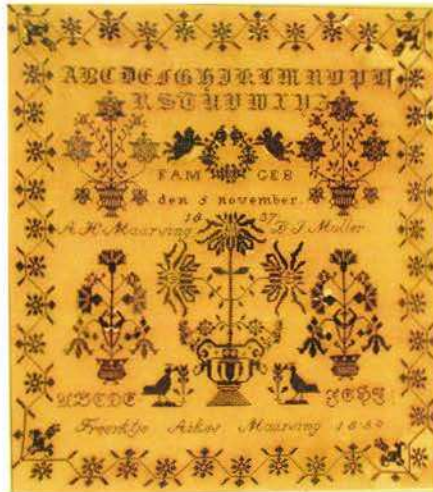
Druk

De Opmaakfabriek Groningen

Gezocht

Ik ben op zoek naar de familie Halfweg die ooit een café/bakkerij had in de buurt van Pekela. Wie kan mij helpen? Met vriendelijke groet Jan Groot
Reacties kunt u mailen aan Terra Westerwolda

Foto omslag: J.S.A. Huizing

Merk- en borduurlap

Hallo redactieleden,
Hoewel zelf geen borduurfreak werd mijn aandacht getrokken door het artikel over de ".....merk- en borduurlap uit 1850 gemaakt te Wedde" (pag. 32/33 'Terra Westerwolda', jan. 2012) door Freerkje Aikes Maarsingh. Na het overlijden van mijn vrouw ben ik heel toevallig weer in contact gekomen met een oud-collega van de Chr. Landbouwhuishoudschool in Tange-Alteveer; Alie (Wilzing-) Maarsingh. Zij gaf indertijd o.a. les in naaldevakken, waaronder met name borduren. Zij heeft thuis, in Zeewolde, een alleszins fraaie merk-/borduurlap van geheel eigen ontwerp hangen, waarop naast o.a. het Maarsingh-familiewapen allerlei symbolen voorkomen die met de landbouw/de Maarsinghs enz. te maken hebben. Mijn vraag: Is 't wat om met dit borduurwerk nog een keer door te borduren op het genoemde artikel of wordt 't dan te veel borduurwerk en

gaat ons (prachtige !!) tijdschrift te veel op bijv. 'Ariadne' lijken? Ik laat 't bij deze melding en wacht een reactie van jullie kant af. Oh ja, via de echtgenoot (Geert Jarkes Engelkes) van de maakster van de getoonde Wedder borduurlap ben ik zelf ook nog - zijdelings - aan haar verwant. Sjonge, wat is genealogie toch een rijke en bijna onuitputtelijke bron van genoegen.....
Hartelijke groet uit Onstwedde,
Klaas Meijer

Naschrift redactie: het lijkt ons een erg goed idee om, met name de symbolen, in betreffend borduurwerk eens onder de loep te nemen. Uiteraard alleen met instemming van de maakster.

De Jonge

Hier volgt een reactie op het januari-nummer. Het artikel over bakkerij Borgesius op blz.9; de schrijver noemt Jelle de Jong. Ik weet niet anders dat zijn naam was Jelle de Jonge. Zijn moeder Jantje van der Veen werd geboren op 29 mei 1870 te Enkhuizen, ze overleed op 2-12-1952 en werd begraven op begraafplaats Stadskanaal Noord. Jantje haar ouders waren schippers, hun kinderen werden op verschillende plaatsen in Nederland geboren. Jantje van der Veen trouwde op 12-2-1891 te Wildervank met Jochem de Jonge (zijn vader heette Jelle). Jochem was toen meubelmaker en Jantje 'winkeliersche'. Op 20-6-1891 werd zoon Jelle geboren, maar werd ingeschreven als Jelke, dat is de naam die voor stamboomonderzoek geldt. Jochem de Jonge overleed op 29 april 1892 te gemeente Veendam, 25 jaar oud.

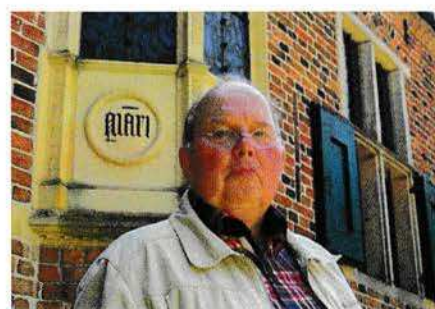
Nog een reactie op het eerste nummer van Terra Westerwolda van september 2011. Blz. 35 stamboom van Elisabeth Nienhuis en wel nr. 56 Geert Harms Kroezinga. Hij schreef zelf zijn naam als G.H. Kruisenga en dan 2 stippen op de u. Zijdelings had mijn familie wat met hem te maken en zodoende heb ik zijn handtekening.
H. Greven (Musselkanaal)

In deze editie

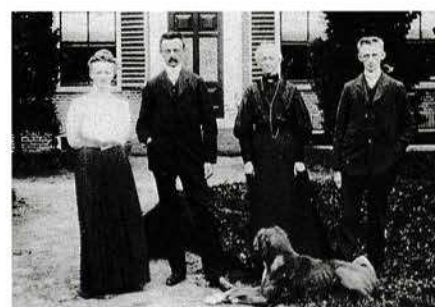
15 Groot interview
Klooster kent geen geheimen voor Allie Eenjes. Ter Apeler dé wandelende encyclopedie van monumentaal kloostercomplex.

24 Terra Junior
De Slag bij Jipsinghuizen en onderwijs in de zeventiende eeuw. Wat mocht wel en wat mocht niet in de zeventiende eeuw?

31 Erf aan de A
Ter Borg, de Ter Borgen en de J. en A. ter Borg Stichting. De geschiedenis van het geslacht Ter Borg nu vastgelegd in een boek.

-
- 2. Colofon en lezersreacties
  - 3. Inhoudsopgave
  - 4. Siste Viator: Twee kilometer geschiedenis
  - 5. Uitgelicht! Een zilveren brandewijnkom
  - 6. De Weg: Ossedijk
  - 9. De foto en het verhaal: Koningin Wilhelmina in Stadskanaal
  - 10. Beeldbepalende bedrijven in de regio: Slijterij Muthert
  - 12. De Westerwoldse pastoor van Rysum
  - 14. Boekbespreking: Gaan. Op hoop van zegen.
  - 15. Groot interview: Klooster kent geen geheimen voor Allie Eenjes.
  - 20. Nieuws van de Historische Vereniging Westerwolde
  - 21. Nieuws uit het Streekhistorisch Centrum
  - 22. De verkoop van Westerwolde door de Hertog van Arenberg aan Willem van den Hove
  - 24. Terra Junior: De slag bij Jipsinghuizen
  - 28. SHC en HVW gezamenlijk op reis
  - 30. Lezer aan het woord: Elly Engelkes
  - 31. Erf aan de A
  - 34. De overgave van de vesting Oudeschans aan de Staatse troepen in 1672
  - 36. Van "borggraaf- ofte rechtshuijs" naar Haselhoff Sociëteit
  - 38. Advertenties
  - 40. Westerwolders in het Westfälische Adelsarchief
  - 42. Aanvullende gegevens kwartierstaat Geeske Koeman-Poel
  - 43. Fotoraadsel
  - 44. Agenda HVW en agenda SHC.

Twee kilometer geschiedenis

Wat is nou twee kilometer rijden, fietsen of wandelen. In een mum van tijd is zo'n afstand afgelegd. Maar wat zijn we ondertussen allemaal achteloos gepasseerd? Toch kun je op zo'n kort traject genoeg plekken voorbij gaan die de moeite waard zijn om eens bij stil te staan (*siste viator!*). Laten we eens een willekeurige twee kilometer in onze gedachten langsrijden. We beginnen op de begraafplaats te Wollinghuizen en we eindigen op de Hoge Brug bij Over de Dijk.

Op de 'Blokken' (Zuidveld) werd in 1875 een nieuwe begraafplaats gesticht door de boermarken van Wollinghuizen en Jipsinghuizen. Dat was in een tijd dat de dood en het begraven nog waren omgeven door tal van oude tradities (hierbij speelde vooral de 'noaberplicht' een grote rol) die in 1809 waren vastgelegd in het zogenaamde 'Gildeboek'. Tussen de begraafplaats en de weg ligt nog de oude spoorbaan van "Ôl Graitje", die in 1915 in gebruik werd genomen.

We nemen vervolgens de Hogebrugweg, de oude route naar de markgronden van de boerschap van Wollinghuizen. Links in het veld een bosje, waarin de befaamde onpeilbaar diepe "visvijver". Het gaat om één van de eerste ingerichte natuurterreinen in de omgeving, op de plaats van een oud veengat. Oud-burgemeester Loopstra van Vlagtwedde was er destijds bijzonder trots op, laat staan wat hij van de honderden hectares van de EHS in het beekdallandschap van de Ruiten Aa zou hebben gevonden...

Voor de sluis – uiteraard een zeer geschikte plek om het verhaal van de kanalisatie van Westerwolde aan het einde van de 19e eeuw te vertellen – zien we links nog een kazemat staan, een verloren restant van de zogenaamde "O-lijn". Dit was de meest oostelijke weerstandslinie die in de mobilisatiejaren van 1939-1940 werd aangelegd. Drie dagen oponthoud zou de linie moeten bewerkstelligen bij een vijandelijke aanval; de praktijk leerde in

de dramatische meidagen van 1940 wel anders...

Dan recht door, de Wollingboerweg voorbij en vervolgens de Zodenpandweg op. Deze weg loopt langzaam omhoog richting de Hogebrug, die op kaarten van rond 1800 al zo werd genoemd. Op de plek zelf (tegenwoordig een dam met een duiker) passeren we de leidijk, die in de 17e eeuw zo'n belangrijke rol heeft gespeeld bij het nathouden van het veen. Het kanaaltje dat ervoor langs loopt – het Moddermansdiep genaamd – is het gekanaliseerde Sellingerdiepje, destijds ook wel de Nieuwe Ruiten Aa genoemd. In de bange jaren van de Munsterse Oorlogen is het diep aangelegd om het water van de Ruiten Aa vanaf de Rijsdam naar de vesting te leiden voor de inundatie. De naam van het gedempte Moddermansdiep herinnert nog aan de sous-prefect van het Arrondissement Winchoten ten tijde van de Franse overheersing, die de Westerwoldse boeren het dichtgegroeide diepje weer liet opengraven. Vanaf deze plek kijken we kilometers het open landschap in, een deel van het vroegere Bourtangermoor. In de twintiger en dertiger jaren van de vorige eeuw is dit gebied in het kader van de werkverschaffing ontgon-

nen en kreeg een compleet nieuwe generatie "import-boeren" de kans om een nieuw bestaan op te bouwen. De bewoningsgeschiedenis van Over de Dijk roept allerlei herinneringen en verhalen op. We eindigen onze "mini-excursie-in-gedachten" bij de laatste grote boerderij op de hoek, in dertigerjaren stijl gebouwd door de familie Buzeman.

Kijken we verder richting Duitsland, dan zien we in de verte het Forst Arenberg liggen (het "Duitse dennebos"), tot in de zeventiger jaren eigendom van de hertogelijke familie van – jawel – Arenberg, ooit in de zestiende eeuw de leenheren van Westerwolde. We zijn dan ondertussen allerlei panden gepasseerd waarover ook het een en ander te vertellen valt.

"Een vreemde, bekoorlijke wereld is Westerwolde. Hoe zou het de moeite loonen uit een ballon captif het geheel op te nemen", schreef A.J. Smith in 1893 in de *Groningsche Volksalmanak*. Ga er maar vanuit dat er vanuit zo'n perspectief nog veel meer toe te voegen zou zijn aan deze twee kilometer geschiedenis.

Jochem Abbes

Een zilveren brandewijnkom

Bovenstaande brandewijnkom zag ik bij één van onze leden staan en ik mocht hem een tijdje vasthouden en fotograferen. Brandewijnkommen zijn meestal vervaardigd van zilver en waren al bekend in 1650. Toen was de vorm echter anders, namelijk rond of 8-kantig. Van buiten waren ze vaak bedekt met graveringen. Ze waren voorzien van vlak liggende oren, die apart waren gegoten en opengewerkt. Die werden dan met zilver aan de kom gesoldeerd. Omstreeks 1675 komen dan de ovale en de 8-lobbige kommen in de mode. De in Friesland vervaardigde exemplaren zijn vrijwel altijd voorzien van een uitbundige graving of met gedreven voorstellingen op de lobben. De Groningse exemplaren werden veel minder uitbundig voorzien van versieringen of blijven helemaal onbewerkt. Ze worden heden ten dage nog steeds door een klein aantal zilversmeden gemaakt. Dit exemplaar komt oorspronkelijk uit een Oldambtster familie en verblijft door huwelijk thans in Westerwolde.

Omschrijving

De kom is ovaal van vorm en voorzien van 8 lobben. Hij staat op een eveneens ovale voet, die ook weer is voorzien van 8 kleinere lobben. De kom is met

behulp van een hamer in deze vorm "gedreven". De beide oren zijn gegoten en aan de kom gesoldeerd. Ze eindigen in een drakenkop. Op de middelste lob zijn twee wapenschilden gegraveerd, waarboven een kroon met bladwerk en bollen. Toentertijd werden deze kommen vaak op voorraad gemaakt en standaard voorzien van een graving, die later – in opdracht van de koper - aangevuld kon worden. In het linker wapenschild zijn de initialen AJ en het jaartal 1723 gegraveerd. Tussen de lobben zijn versieringen aangebracht, die lijken op bloempjes op steeltjes.

De merken

Onderzoek heeft slechts één merk opgeleverd, namelijk de leeuw met het cijfer 2, dat staat voor zilver van het 2e gehalte (833 duizendsten), gebruikt voor grote werken. Dat is merkwaardig, want op zo'n groot voorwerp zou men een volledige reeks merken verwachten. Ook strookt het merk niet met het jaartal 1723, want het gevonden merk werd pas vanaf 1814 gebruikt. Mogelijk is de kom oorspronkelijk nooit gemerkt geweest en pas (veel) later ter keuring aangeboden. Doordat verdere merken niet aanwezig zijn, kunnen we er helaas niet achter komen, wie de maker is geweest.

Het recept voor boerenjongens

Neem 1 pond grote blauwe- of blanke rozijnen, een half pond gruis van kandij, een liter inmaakbrandewijn en de schil van één citroen.

De bereiding is als volgt: Men begint met het wellen (niet koken!) van de rozijnen, die daarna worden afgegoten. Vervolgens laat men ze afkoelen. Dan de rozijnen in een stopfles doen met af en toe een laagje kandij ertussen. Vervolgens de brandewijn toevoegen en de citroenschil. De rozijnen moeten geheel onder de brandewijn staan. Dan het geheel ca. 6 weken laten staan. De redactie wenst u smakelijk eten! (en komt graag een lepel proeven).

Het gebruik

Ze werden vroeger vaak gebruikt bij het vieren van een geboorte, verjaardagen maar ook op nieuwjaarsdag. In Westerwolde werden ze voor dat laatste het langst gebruikt. Er werden dan boerenjongens in gedaan en om beurten namen de gasten met behulp van een speciale geboortelepels iets van de inhoud tot zich. Die geboortelepels waren mooier versierd dan de gewone eetlepels en werden door de zilversmid voorzien van een ingegraveerde geboortedatum.

J.S.A. Huizing

Dreiging van de Aa

Dat de Ossedijk al heel lang bekend is staat buiten kijf, maar wat de oorspronkelijke reden van ontstaan is, daarover verschillen de meningen. Was het een pad door het land, ontstaan doordat daar jaar in jaar uit de ossen over zijn gelopen of was het daadwerkelijk een dijk om het water tegen te houden of wellicht beide? In een verhandeling over de landinrichting en het ontstaan van Nederland, schrijft Van der Aa in 1849: "Het hol gebouwde dorp (Wedde JW), bij regenachtig weder, met morsige, niet geplaveide zandwegen, is door dijken van 1 tot 2 ell. omgeven. Men heeft hier den Westerdijk, strekkende zich uit van Wedde voorbij de geh. Hoorn en Morige tot Lutjeloo, en vervolgens tot aan den Staartjedijk bij Blijham, om dit d. voor de overstroo-

mingen der Aa te beveiligen; den Karolsdijk, gaande van de Wedder-es tot de Wessinghuizer-es (zijnde slechts eene schutting, om het water binnen de Aa te beperken, ten einde daardoor den schielijken afloop te verhinderen); den Ossedijk, zich van de Wedder-es tot Vriescheloo uitstreckende; den Laudijk, welke bij het geh. De Morige begint en naar Blijham loopt. In 1830 heeft men ook nog eenen dijk gelegd, van het geh. De Bergen af tot aan den dijk van Vriescheloo of den zoogenaamden Zovendijk, om de geheele Wedder gemeente-weide voor het Aa-water te beveiligen, en de ontginning, die meer en meer toeneemt, daardoor te bevorderen. Deze dijken zijn 1 tot 2 ell. hoog." 1) Dit is geschreven naar waarneming. Ook andere bronnen schrijven over de nattigheid in de omgeving van Wedde en Vriescheloo. Zoals in "Geschiedenis der provincie Groningen, van het begin onzer tijdrekening af, tot aan den jaren 1848: handelende over de aloude en tegenwoordige gesteldheid, oorlogen en andere merkwaardige gebeurtenissen in deze provincie" 2) "De veelvuldige plasregens en het smelten der sneeuw in maart deden de rivieren zwellen het water in de Aa nog hoger stijgen, dan in den winter op 1841/1842, zoodat de Sellingerdijk en de Ossedijk op verscheidene plaatsen bezweek, waardoor de Weddermarkt en het terrein in en om Wedde tot aan den Zodendijk, achter Vriescheloo, geïnuundeerd werden. De Zodendijk bezweek ook weldra voor den aan-

drang van het water, zoodat hetzelfde zich op Vriescheloo uitstortte, waardoor onder de gemeenten Bellingwolde alleen 325 1/8 bunder koolzaad en wintergraan moesten worden omgebouwd. Het koolzaad leverde bijna overal een schraal gewas op, dewijl de kooltijk hetzelfde veel had benadeeld, zijnde 4-10 mudde per bunder, enkele stukken 16-20; de middelprijs was F 9-00". Economisch had dit alles dus ook zo haar invloed. Ook G. A. Venema maakt in zijn boek gewag van de wateroverlast en de nut en noodzaak van dijken. Hij schrijft: "De Ossedijk die zich aan de hoge Vriescheloooster gronden aansluit, snijdt den weg van Wedde naar Vlagtwedde bij de Hongerige Wolf door, en loopt onder den naam van Karolsdijk (Karel Schenk-dijk) naar de hoge Wedder essen. Zij beveiligt de Wedder lage landen voor overstroming tijdens hoge waterstand in de Aa." 3) Omdat het dorp Vriescheloo in een periode van 4 eeuwen een kilometer is opgeschoven, valt te begrijpen waarom de direct waterdreiging nu minder zichtbaar is.

Maar terug naar het begin. Het begin van de Ossedijk. Welk jaar, welke periode kunnen we benoemen om het ontstaan te duiden? Agnes Spruit, zelf woonachtig op de Ossedijk en samen met haar partner Jaco Troost bovengematig geïnteresseerd in die Ossedijk zegt daarover: "Op een kaart van 1580 4) staan stippellijnen. Dat zijn de dijken. De Ossedijk staat er op zou je zeggen". Ze vraagt zich daarna af of de weg die

De os

Ossenworst, de achternaam Ossendrijver, de gemeente Oss, ossenmarkten in diverse stadscentra, ossengalzeep, ossenhaas, ossenstaartsoep, Ossedijk. Overal komen we de term os in Nederland nog tegen. Het woord os is in de Nederlandse taal nog immer aanwezig, maar zijn er zijn nauwelijks nog ossen. Meestal worden van de runderen de koeien voor het vlees gebruikt en jonge stieren voor het kalfsvlees. Volwassen stieren dienen voor de fok, dus gecasteerde stieren zijn er niet zo veel meer.

erboven ligt "al de wedderweg/hoofdweg is". Dan zou dat betekenen dat de Ossedijk nog ouder is dan 1580.

De Ossedijk was in elk geval de oudste verbinding tussen het kerspel Vriescheloo en de weg tussen Wedde en Veele. In 1602 werd de Verenigde Oost-Indische Compagnie opgericht, de eerste multinational ter wereld. Twee keer per jaar, in het voorjaar en in de herfst, voer er een vloot handelsschepen naar Indië. Zij namen de goederen mee waar men in Indië gebrek aan had en kwamen jaren later terug met vooral Indische specerijen, Chinees porselein en textiel uit India. Een gedeelte van het voedsel dat deze schepen meenamen naar "de Oost" bestond uit gezouten vlees. Dit vlees was soms wel voor 25% afkomstig uit Westerwolde. In het voorjaar kwamen kudde jonge ossen uit zuidelijk Denemarken en Noord-Duitsland naar Westerwolde. Zij werden dan geweid aan de oevers van de "Westerwoldse Aa", vooral Bellingwolde, Den Ham en Blijham, maar ook te Vriescheloo en Wedde. Zo werd er extensieve veehouderij bedreven in o. a. de Bellingwolder- en Vrieschelooster vennen. In de herfst werden de vetgemeste ossen in kuddes verzameld en door herders via Zwolle naar Amsterdam gedreven, waar ze in de slachterij van de VOC werden geslacht. Zo zagen dan de in Westerwolde geweide ossen Zuid-Afrika, zij het niet in levende lijve.

Mesten

De vraag naar ossen was zo groot, dat door heel Nederland in de herfst deze kuddes op pad geweest moeten zijn. Vandaar de grote verspreiding van de naam. Het vetmesten van ossen was in die tijd een economische factor van groot belang! 5) Ook een paar eeuwen later wordt er nog steeds geschreven over de weidegronden van Westerwolde. H.C. van Hall doet dat in zijn "Verslag van een landbouwkundig reisje door Westerwoldingerland en een gedeelte van Drenthe" uit 1839. Hij schrijft over 3-jarige ossen die "ge-

Gemeentewapen Dannewerk

Ook in het gemeentewapen zijn de hoorns te vinden. De ossenhandel heeft een grote plaats in de Deense geschie-

deeltelijk aangefokt en ten deele aangekocht zijn, voornamelijk met het doel om mest te maken, welke vetgemeste dieren dan tegen het voorjaar voor buitengewoon hoge prijzen verkocht worden. Dit geeft doorgaans goede rekening, daar er voor gehouden mag worden, dat men den mest, die hierdoor verkregen wordt en zeer deugdzzaam is, voor niet heeft" 6) Dat mesten meer is dan alleen grazen, wordt duidelijk wanneer hij uitgebreid vertelt over het uitgekende menu voor deze ossen. Er werd voor deze dieren een soort pap gemaakt van een deel gerstemeel en een deel bonenmeel. Soms wel "tot eene hoeveelheid van 17 à 18 Ned. Kop". 7) Er wordt heel zorgvuldig gewerkt, met schone bakken en een goede kwaliteit meel.

Veranderingen

De Ossedijk heeft door de eeuwen heen de gemoederen flink bezig gehouden. Dat blijkt wel uit correspondentie hierover in het gemeentearchief van Bellingwedde. Er is telkenmale sprake van discussie en onmin over de weg. Aan het begin van de 18e eeuw over wie de verbreding van de weg gaat betalen, wie er überhaupt verantwoordelijk is en op welke manier dat moet

Fietsroute Ochsenweg

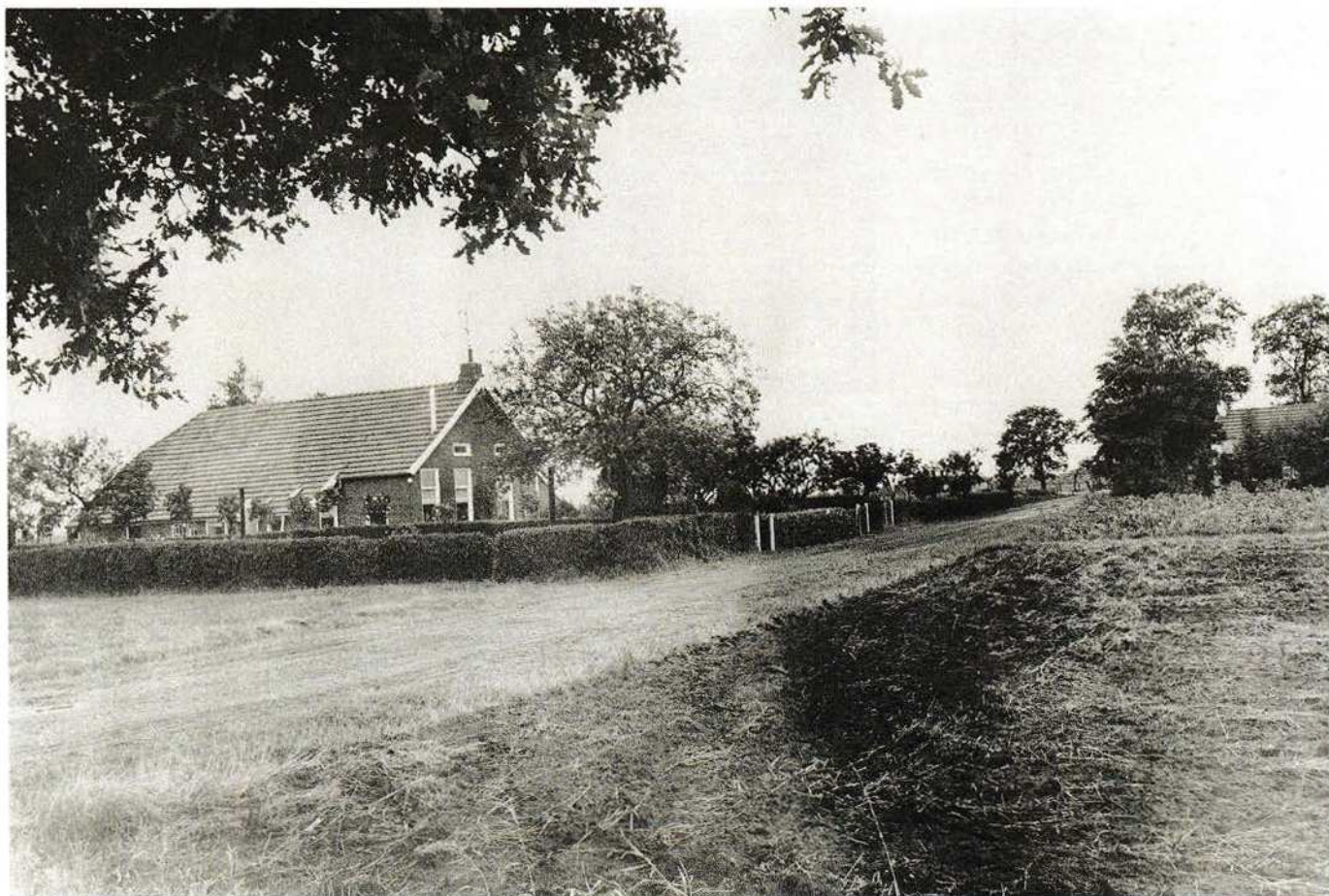
Vanaf de Deense verzamelplaats Gottorf werden ze via de zogenoemde Ochsenweg Duitsland ingedreven en voornamelijk over niet drukke paden - dus om drukke steden heen - naar Nederland geleid. In Dannewerk staan twee symbolische hoorns, nabij het grote Vikingmonument. In 1998 werd een fietsroute over de authentieke Ochsenweg na drie jaar voorbereiding in gebruik genomen. Een bijbehorende routebeschrijving is via internet (www.bol.com, Duitstalige versie) te bestellen.

Os schildert Os
Afbeelding van een schilderij van Pieter Paulus van Os

Over de Ossedijk

Naam:	Ossedijk
Sinds:	vermoedelijk voor het eerst zichtbaar op een kaart uit 1580
Coördinaten:	huidig 53 03'36,89"N en 7 05'13,45"O
Lengte:	1600 meter
Verbindt:	de Wedderstraat/Veelerweg met de Wedderweg.
Zijwegen:	Koeweg.

gebeuren. Een eeuw later is men van zins om een tolboom te gaan plaatsen wat volgens een briefschrijver zou kunnen leiden tot "tolontduiking" omdat men dan gedwongen zou zijn om via andere wegen zijn bestemming te bereiken "Wordt de weg aan de gemeentelijke dienst onttrokken dan zullen de ingezetenen van Vlagtwedde en omstreken die zich naar Vriesche- loo en Bellingwedde willen begeven gebruik moeten maken van den Lagen- weg, zij zullen daartoe een grote omweg moeten maken". In 1879 stelde de gemeente een concept-voordracht op die dus tot de nodige bedenkingen leidde.

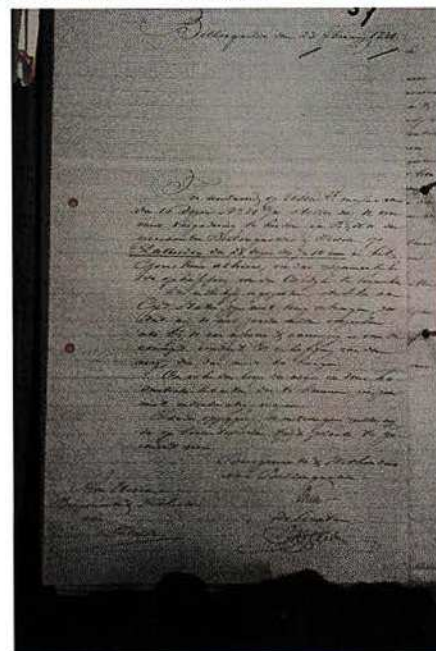
Rustiek

De Ossedijk is vermoedelijk ooit ont- staan als doorgang, om de ossen van de ene plaats naar de andere te drijven. Hierdoor is in de loop der tijd een vanzelfsprekend pad ontstaan. Uit ge- meentelijke stukken in het archief van Bellingwedde komt een beeld naar voren van een weg die eeuwenlang niet

verhard is geweest, amper onderhou- den en ook erg smal. Iedere verande- ring leidde tot discussie. Er hebben nooit grote boerderijen langs gestaan, geen openbare gebouwen, dus weinig noodzaak tot verharding. Bovenstaand een foto van een heel rustiek stukje Ossedijk met een van de kenmerkende huisjes. Van Osseweg naar Ossedijk. Van doorgangsweg naar daadwerkelijk en noodzakelijke dijk naar uiteinde- lijk een prachtige rustieke weg met een mooie historie.

Jenneke Weber

- 1) Abraham Jacob van der Aa*, Aardrijkskundig woorden- boek der Nederlanden (Gorinchem, 1849) blz. 177
* onder medewerking van eenige Vaderlandsche Geleer- den
- 2) Geschiedenis der provincie Groningen, van het begin onzer tijdrekening af, tot aan den jaren 1848; handelende over de aloude en tegenwoordige gesteldheid, oorlogen en andere merkwaardige gebeurtenissen in deze provincie. Blz. 455.
- 3) G.A. Venema in Bijdragen tot de kennis van den Te- genwoordigen Staat der Provincie Groningen (Groningen 1860) blz. 44
- 4) O.a. te vinden op de Realsite Historie Bellingwedde
- 5) Ibidem
- 6) H.C. van Hall, "Verslag van een landbouwkundig reisje door Westerwoldingerland en een gedeelte van Drenthe" (1839) 272.
- 7) Ibidem.

Uit het archief

Bellingwolde, den 23 februari 1880, Een brief van de burgemeester en wethouders van Bellingwolde aan be- zwaarmaker wijzigingen Ossedijk.
Bij de gemeente zijn de volgende archieven te raadplegen: de voormalige gemeenten Bellingwolde (1811-1968) en Wedde (1811-1968); de gemeente Bellingwedde 1968 tot heden; een particulier archief van de protestantse kerk Vriesche- loo; collectie foto's.
Het raadplegen van de archieven kan op afspraak. Telefoon: 0597-537100

Koningin Wilhelmina in Stadskanaal

Op 22 juni 1939 bracht koningin Wilhelmina een bezoek aan Stadskanaal om een selectie van de aan de oostgrens gelegeerde grensbewakingssoldaten te bezoeken. Zij was met haar gevolg per trein in Stadskanaal gearriveerd en nam, na de lunch genuttigd te hebben in een koninklijke restauratiewagon, de in het gelid staande soldaten een inspectie af. Het gezelschap liep via de Van Boekerenstraat vanaf de Stationsbrug richting Hotel Panman bij de brug over de Gasselternijveenschmond.

De foto is genomen tegenover de voormalige Baptistenkerk met de lens gericht op het doktershuis van dokter Jan Jager, die hier 15 jaar huisarts was (van 1939-1954). Het doktershuis stond toen aan de Van Boekerenstraat H 102, later werd dit adres veranderd in Handelsstraat 26. Het doktershuis is

in 1967 afgebroken, waarna er een Rabobank werd gebouwd. Thans bevindt zich op deze plek het schildersbedrijf Stiekema.

De namen van de personen op de foto zijn grotendeels bekend. Achter H.M. de koningin loopt haar adjudant majoor H.J. Phaff, naast haar luitenant-kolonel J. Veenbaas, bevelhebber van Groningen, Friesland en Drenthe, daarachter de adjudant van H.M. de kapitein van het Nederlands-Indische leger, W. Romswinkel, en geheel rechts de bataljonscommandant Timmermans.

Onder het naambordje aan de muur staat duidelijk zichtbaar mevrouw Lies Jager-Koning. Zij kijkt opvallend in de lens. Links naast haar is nog net dokter Jager zelf te zien, te herkennen aan zijn onafscheidelijke hoed die boven een soldaat uitkomt.

Op de hoge stoep van het doktershuis staan twee volwassenen en vier kinderen. Eén van die volwassenen staat te

filmen. Ook zijn naam is bekend: het blijkt het de toen 19-jarige Frans Huizinga te zijn (thans 92 jaar), van de bekende fotozaak in Stadskanaal. Bij navraag bleek Huizinga zich te herinneren dat hij van de heer F.J. Tempel de opdracht had gekregen om het bezoek van koningin Wilhelmina te filmen.

De familie Tempel was eigenaar van koffiebranderij & goederenhandel De Noordooster. Deze firma gaf aan het eind van de jaren dertig ook fotoalbums uit, onder andere over het Koninklijk Huis rond de geboorte van prinses Beatrix in 1938.

Intrigerend is de vraag of de filmbeelden ook bewaard zijn gebleven. Diverse pogingen om de familie Tempel en de beelden op te sporen liepen tot nu toe op niets uit. Lezers die tips kunnen geven, kunnen contact opnemen met de redactie!

Arend Jager
Helen Hofman-Kämink

Slijterij Muthert Musselkanaal

Een innovatieve kruidenier

In de eerste helft van de 20e eeuw, toen het Stadskanaal nog druk bevaren werd en de bebouwing zich concentreerde in een lang lint aan weerszijden van het kanaal, waren er in de nabijheid van de bruggen en sluizen tal van winkeltjes te vinden. Veel van die winkeltjes waren kruidenierszaken waar van alles te koop was, van dagelijkse levensbehoeften tot scheepsbenodigdheden. Deze winkeltjes werden op hun beurt weer bevoorrad door een grossierder. In 1918 vestigde Aeilke Muthert zich met zijn groothandel Het Noorden aan de Schoolstraat in Musselkanaal. Anno 2012 is op deze plek de slijterij en wijnhandel van Aeilkes kleinzoon te vinden. De derde generatie Muthert ontwikkelde zich tot een gerenommeerde speciaalzaak voor wijn en whisky.

Aeilke was een ondernemende jongen, evenals zijn broers Popko en Frans die

een bedrijf aan de Verbindingsweg in Musselkanaal bestierden. Aeilke is begonnen met een viszaak aan de Oosterkade in Stadskanaal. Later kocht hij een café aan het Dwarsdiep in Nieuw Buinen, een café in Bareveld en twee kruidenierswinkels in Musselkanaal, aan de Marktstraat en aan de Schoolstraat. Al deze bedrijven waren geen lang leven beschoren. Groothandel Het Noorden hield echter stand en had klanten in de wijde omgeving. Op een oude foto van het winkelpand staat in sierlijke letters 'Grossierderij Kruidenierswaren Wijnen en Likeuren' te lezen. Zout, suiker en meel kwamen per trein in grote zakken aan, die vervolgens vanaf het station aan het begin van de Eerste Exloërmond werden opgehaald en naar de zaak gebracht. Daar werden de producten omgepakt in kleinere verpakkingen. Ook azijn en spiritus werden van grote vaten in flessen gedaan en zo naar de kruidenierswinkeltjes lang het Stadskanaal gebracht. Naast de groothandel had Aeilke Muthert ook zelf een kruidenierswinkel, waar veel buurtbewoners hun inkopen deden. De winkel had daarmee tevens een sociale buurtfunctie.

nierswinkeltjes lang het Stadskanaal gebracht. Naast de groothandel had Aeilke Muthert ook zelf een kruidenierswinkel, waar veel buurtbewoners hun inkopen deden. De winkel had daarmee tevens een sociale buurtfunctie.

Oorlogsjaren

De oorlogsjaren waren zoals voor zovelen een roerige tijd. Er werden onderduikers in het woonhuis van de winkel verborgen. Achterin de opslagruimte van de groothandel werd clandestien geslacht, terwijl de Duitse soldaten voor in de winkel hun borrel bij Muthert kwamen halen. Ook aan de familie Maarsingh, die vrijwel om de hoek in Huize ter Marse woonde, werd drank geleverd. Voorzichtigheid was dus steeds geboden.

Kort na de Tweede Wereldoorlog kwam Aeilkes zoon Frans ook in de zaak. Hij trouwde in 1949 met een

dochter van de eigenaar van hotel Homan in Sellinger, Ina. Zij is inmiddels 84 jaar en werkt tot de dag van vandaag nog steeds mee in de winkel. Het was haar taak om met het Volkswagenbusje bij de particuliere klanten langs te gaan en bij hen de winkelboekjes op te halen. In deze boekjes noteerden de klanten hun bestellingen voor die week, die vervolgens door mevrouw Muthert werden ingepakt en op vrijdag werden rondgebracht. Deze klanten woonden in de wijde regio rond Musselkanaal. Soms kwam het voor dat iemand een boodschap vergeten was op te schrijven. Mevrouw Muthert was dan niet te beroerd om terug te rijden naar Musselkanaal en het vergeten artikel (al was het ook een pond zout van 7 cent) alsnog te brengen. Ondertussen waren er 8 mannen en (buur-)vrouwen in dienst die meehielpen in de groothandel en de winkel. Dat was niet altijd even makkelijk.

Winkel met café

Frans Muthert was een innovatieve kruidenier. In de jaren vijftig mocht er geen drank vanuit de winkel worden

verkocht. Daarom werd het naastgelegen pand, een café, als dekmantel gebruikt voor de verkoop van alcohol per fles. Kruidenbitters werden in die tijd nog zelf gemaakt naar een eigen recept en ook werd er zelf jenever gestookt, al mocht dat eigenlijk niet. De dranken werden onder eigen etiket verkocht. In de jaren zestig, net voor de komst van het winkelverzamelgebouw Autorama op het industrieterrein in Stadskanaal, richtte Frans zijn winkel als een van de eersten in als zelfbedieningszaak. De klanten konden toen zelf met hun mandje door de winkel lopen. Frans zag in dat hij met zijn tijd mee moest gaan, want van deze grote winkels waar alles onder één dak te koop was, ondervond hij veel concurrentie. Aan het begin van de jaren zeventig besloot Frans dan ook om zich helemaal op de drankverkoop te gaan richten. In die tijd werden zijn advertenties in de plaatselijke kranten stevast voorzien van zijn eigen portret met de persoonlijke boodschap: 'Ja, ik sta in voor de kwaliteit van elke bij mij gekochte fles, tot de laatste druppel uit uw glas.'

Noodlot

In 1976 slaat het noodlot toe: Frans wordt ziek en overlijdt een jaar later. Mevrouw Muthert houdt de zaak met behulp van familie draaiende, maar overweegt om de zaak te verkopen. Hun zoon Aeilke, die opgroeide in de kruidenierszaak en als peuter eens uit zijn ledikant klom om van de pepermuntjes in de etalage te gaan snoepen, studeert op dat moment aan de HEAO in Groningen. Hij besluit in 1979 om zelf in het bedrijf te gaan en gaat een VOF aan met zijn moeder. Ze besluiten de winkel grondig te verbouwen en gaandeweg specialiseert Aeilke zich als wijnkenner en leverancier van speciale dranken. Ook hij bleek gevoel te hebben voor waar de kansen liggen. Tegenwoordig heeft de slijterij behalve als specialzaak ook bestaansrecht als verhuurder van biertaps voor evenementen en als toeleverancier van wijnen en bier aan horecabedrijven in de omgeving. Met deze vernieuwde-groothandelsfunctie is de kring na bijna honderd jaar weer rond. Met de komst van internet levert Muthert tegenwoordig via zijn webwinkel aan klanten over de hele wereld.

Helen Hofman-Kämink

Foto p. 10

Personeel voor de winkel in de jaren dertig

Foto p. 11 linksonder

mevrouw Muthert en zoon Aeilke in de winkel in 1981

Foto p. 11 rechtsboven

detail van een verpakking van Grossierderij Het Noorden

Met dank aan de familie Muthert voor het gebruik van het beeldmateriaal.

De Westerwoldse pastoor van Rysum

Al jaren ga ik af en toe graag een dagje naar Oost-Friesland. Het gebied trekt me aan, niet in het minst vanwege de robuuste schoonheid van het oude cultuurlandschap van de klei en de fraaie dorpskerken. Nog niet zo lang geleden bracht ik opnieuw een bezoek aan de kerk (ev.-ref.) van het dorpje Rysum. Dit karakteristieke wierdedorpje ligt in de Krummhörn en de kerktoeren is bij helder weer vanaf Termunten duidelijk te zien. De restauratie van de kerk was op dat moment in de afrondende fase en ik had vernomen dat men tijdens de werkzaamheden een opzienbarende ontdekking had gedaan. De oostelijke travee, die tot die tijd was afgesloten en daarvoor o.a. in functie was geweest als stalling voor een dieselmotor (!), bleek lange tijd een architectonisch geheim bewaard te hebben. Bij de aanpak van de muren was namelijk de middeleeuwse glorie verschenen van een dubbelschalige koortravee met drie maal drie vensters, opgeluisterd met zuilen en blindnissen, welke grotendeels nog de oorspronkelijke beschildering vertoonden. De Rysumer koortravee, de plaats van het middeleeuwse altaar, bleek een eenvoudiger

variant te zijn van de dubbelschalige koorpartij van de majestueuze Martini-kerk van Bunde. Deze sensationele ontdekking wilde ik wel eens met eigen ogen aanschouwen en het moet gezegd: ga en zie!

De kerk van Rysum is met deze verrijking gestegen in de lijst van bezienswaardige kerken van Oost-Friesland. Maar: de fraaie oostelijke travee zal moeilijk de grootste roem van de kerk kunnen overtroeven: het befaamde orgel uit 1457, het oudst bespeelbare orgel van N-W-Europa. In geen naslag- of standaardwerk over Middeleeuwse kunst, muziekgeschiedenis of orgelbouw ontbreekt Rysum vanwege dit uiterst kostbare pronkjuweel uit de vijftiende eeuw. Een bijzondere ervaring om bij het beluisteren van dit instrument de tijd van de *Imitatione Christi* van Thomas van Kempen als een *viva vox* te horen. We weten het bouwjaar van dit orgel zo precies omdat Eggerik Beninga (1490-1562) in zijn *Cronica der Fresen* dit feit heeft vermeld. Aardig is de opmerking daarbij, dat de Rysumers het orgel betaalden met vette runderen, die per schip de Eems werden overgezet 'om de schulden aan Gro-

ningen, vanwege het orgel die ze daar hebben laten maken, te betalen'. Daarmee weten we ook, dat het orgel van Groninger makelij is, een prachtig voorbeeld van het hoge peil van onze orgelbouwkunst in die tijd.

In 1513 werd het orgel in opdracht van ridder Victor Vrese, hoofdeling te Loquard, Rysum en Campen uit- en omgebouwd. Daarbij werd het orgel verplaatst van het oksaal op de scheiding van schip en koor naar een nieuw gebouwde westelijke galerij. Uit deze tijd stamt daarmee ook de "organistenkansel", een uitbouwje in de balustrade recht voor het orgel, waar de orgelbank een plek had en de organist het klavier kon bespelen. De orgelbalustrade (overigens ook het orgel zelf) is voorzien van fraai laatgotisch snijwerk, waarbij onder de organistenkansel een tekst herinnert aan deze bouwkundige ingreep. Bij de herhaaldelijke bezoeken aan de kerk - waarbij ik het orgel ook wel eens heb bespeeld - was mij in deze tekst altijd wel iets bijzonders opgevallen. Bijzonder in die zin, dat het woord 'Westerwolda' in de tekst voorkomt, en wel in combinatie met een naam: Edonis de Westerwolda! Het is de

Foto links
Orgel van de Evangelisch-Reformierte Kirche in Rysum (Duitsland)
Thomas Kantor, Wikipedia

Foto onder
De Evangelisch-Reformierte Kirche in Rysum
Foto: Frisia Orientalis, nl.Wikipedia.org

naam van de pastoor van Rysum ten tijde van de verbouw en verplaatsing van het orgel: heer Edo van Westerwolde. Nemen we de gehele tekst, dan staat er:

Hec structura incepta est tempore
Victoris Vrese equitis
aurati et domini Edonis de Westerwol-
da curati.
Anno M CCCC XIII

Hetgeen vertaald luidt:

*'Dit bouwwerk werd ingewijd in de tijd van de goud-
beslagen ridder Victor Vrese en van de heer
Edo van Westerwolde, geestelijke.
In het jaar 1513'.*

Dit gegeven - ik had het jaren geleden al eens gezien en genoteerd - schoot mij onlangs weer te binnen en ik wilde dit eens aan de lezers van ons blad voorleggen. Wie was Edo van Westerwolde, de pastoor van Rysum? Kunnen

we hem traceren? Uit welk Westerwolds geslacht stamde hij? Is hij een telg uit het geslacht Coijlers of Teijing te Wollinghuizen of Huistingh te Weende, families waarin de naam Edo erfelijk voorkwam? Een aardige puzzel om uit te zoeken!

Overigens is het feit dat een Westerwolder naar de Oostfriesse klei trok om daar - in dit geval - een pastoorsambt te gaan bekleden minder bijzonder dan het lijkt. Uit de tijd dat we veel meer schriftelijke gegevens hebben - de zeventiende en achttiende eeuw - weten we dat Oost-Friesland niet alleen in cultuur-historisch, maar ook in kerk-historisch opzicht nauwe banden met de Republiek heeft gehad. De gereformeerde Krummhörn was in die tijd sterk op ons land gericht en er bestond een intensief verkeer tussen studenten en predikanten aan weerszijden van de Eems. Ook in de Westerwoldse predikantenlijsten zien we dat er predikanten van en naar Oost-Friesland werden

beroepen. Zo beriepen de Onstweders nog in 1843 ds. Henricus Eskelhoff Gravemeijer van Rysum (!), een verre opvolger van pastoor Edo dus. In de Middeleeuwen zijn deze contacten mogelijk niet veel anders geweest. Zo weten we dat een tijd- en streekgenoot van pastoor Edo - Else ter Borg - tot zijn overlijden in 1544 kerkheer in Mitling (tussen Papenburg en Weener aan de Eems) is geweest (zie ons tijdschrift jrg. 10, nr. 4). Ook andere relaties waren er in die tijd: zo had bijvoorbeeld de familie Addinga van Wedde nauwe familiale banden met enkele voorname hoofdelingengeslachten in Oost-Friesland. Er zijn waarschijnlijk nog wel meer historische banden uit de vijftiende en zestiende eeuw te vinden, maar op dit moment zou ik de genealogen onder ons willen uitdagen om de doopceel te lichten van de Westerwoldse pastoor van Rysum.

Jochem Abbes

Requesten

Groninger Archieven, Rekestboeken, microfiche nr. 37.
7-10-1683

Op de requeste van Willem Jans de Wegge van Amsterdam, om in 't vrijmerckt te mogen voorftaen om te laten besien een Leeuw en een tijger.

De h.heeren Borgemeesteren ende Raadt accordeeren den remonfrant sijn gedane verfoeck, mits betalende de vierde part van 't geene hij coomt in te beuren an de armen defer Stadt.

(toen er nog gilden waren, mochten ambachtslieden van buiten de stad hun waren normaal niet te koop aanbieden, dat mocht alleen tijdens de vrijmarkt) Hier zien we dus, dat er al lang geleden interesse was bij de mensen, om vreemde dieren te gaan bekijken.

Groninger Archieven, Rekestboeken, microfiche nr. 65.
4-2-1689

Op de requeste van Simon Jans, ten eijnde hij feker vrouws perfoon Jutjen Simons genaemt, sijnde in haer sinnen gekrenckt, in een kette te mogen vaft fetten.

De h:heeren Borgemeesteren ende Raadt accordeeren het gedane verfoeck.

(in haer sinnen gekrenckt = geestelijk gestoord) (men ging dus vroeger heel anders om met deze mensen dan tegenwoordig)

Gaan. Op hoop van zegen.

De Gereformeerde kerk Sellingen na 175 jaar.

In 2011 vierde de Gereformeerde Kerk te Sellingen haar 175 jarig bestaan. De Afscheiding van de Hervormde Kerk, in 1834 door de Ulrummerpredikant ds. De Cock ingezet, kreeg al vrij snel bijval in Sellingen. Inzet van de Afscheiding was het verzet van De Cock en gelijkgezinden tegen het door koning Willem I ingevoerde nieuwe kerkelijk reglement. Hierin werd de ambtelijke zelfregering van de kerk van onderop vervangen door een bestuur van bovenaf, de synodale kerkorde. Bovendien werden er nieuwe modernistische opvattingen in woord en geschrift geuit die volgens De Cock en geestverwanten ingingen tegen de traditionele geloofsbelijdenis en kerkorde die was opgesteld door de Synode van Dordrecht in 1619.

Jan Harms Luth

Al in 1835/1836 werden in Sellingen – toen een dorp met slechts 40 huizen, 220 inwoners en een hervormde gemeente met 470 zielen – de eerste bijeenkomsten gehouden bij de volgelingen van ds. Cock thuis. Onder hen was Jan Harms Luth (1), landbouwer te Sellingen en sinds de Franse tijd gemeenteraadslid van Vlagwedde. Aangezien dergelijke bijeenkomsten bij de wet verboden waren, werd hij veroordeeld tot het betalen van een boete. Op 12 april 1836 werd de afgescheiden gemeente te Sellingen door ds. De Cock persoonlijk geïnstitueerd. De gemeente telde toen 28 leden. Pas in 1854 werd de afgescheiden gemeente

bij Koninklijk Besluit erkend als Christelijk Gereformeerde Kerk. Twee jaar later werd de eerste steen gelegd voor een kerkje (met pastorie) die met de lengtezij langs de Dorpsstraat werd gebouwd. Het aantal leden bedroeg toen inmiddels 152.

In de eerste jaren van zijn bestaan worstelde de gemeente met talloze problemen. Weliswaar waren de bijeenkomsten van de afgescheidenen na 1839 niet langer illegaal maar zoals bij veel beginnende gemeenten was er een gebrek aan financiële middelen. Bij de installatie van de eerste predikant in 1854 is het traktement nauwelijks voldoende om van te leven en wordt het aangevuld met de nodige hoeveelheden turf en aardappelen.

Meningsverschillen

Behalve met materiële zorgen kampte de Afgescheiden gemeente te Sellingen in de beginjaren ook nog met meningsverschillen van dogmatische aard. Hierbij speelde vooral de hierboven genoemde Jan Harms Luth en diens zoon Rikus Jans Luth een rol. In een brief opgesteld door Rikus Jans tekende Jan Harms Luth een aantal bezwaren op aangaande de rol van de mens die volgens hen geheel lijdelijk was, niet alleen in zijn bekering maar ook in het verrichten van zijn daden. Het gemeentelid Freerk Harms Maarsing (woonachtig in Ter Haar, alwaar hij in 1832 de Bourtanger standermolen herbouwde), die net als Luth sr. deel uitmaakte van de kerkenraad, betwistte dit standpunt: weliswaar was de mens geheel afhankelijk van zijn Schepper maar als vrijdenkend wezen mocht men toch van 'een tweede oorzaak' spreken. Een ander twistpunt tussen met name Luth en Maarsing betrof de kwestie van het oefenen en preeklezen: moest in de kerkdienst een 'oefenaar' voorgaan of was het beter een preek voor te lezen van een bevoegd godsdienstige leraar? Jan H. Luth en met hem een aantal gemeenteleden opteer-

den voor het laatste, terwijl Maarsing, die vaak als oefenaar in de dienst was voorgegaan, opmerkte dat hij nog nooit had gedwaald in geloofszaken. De onenigheid liep hoog op en zelfs bemiddeling van ds. De Cock bracht geen uitkomst. Uiteindelijk loste de kwestie zich op toen Jan H. Luth in 1844 naar Nieuwe Pekela verhuisde.

Hoopvol

Dogmatische twisten als hierboven beschreven behoren vandaag de dag tot het verleden. Sterker nog, de Gereformeerde en Hervormde gemeenten van Sellingen zijn in 2004 allebei lid geworden van de Protestantse Kerk Nederland, al zijn beide kerken niet gefuseerd. In het jubileumboek *Gaan. Op Hoop van Zegen* dat bij het 175 jarig bestaan is verschenen, vertellen de leden wat de Gereformeerde gemeente voor hen nu betekent en hoe zij de toekomst zien. De bewogen historie van de kerk wordt slechts in een inleidend hoofdstukje beknopt weergegeven. Net als elders is ook in Sellingen het ledental teruglopend en sinds 2002 is het financieel niet meer mogelijk een fulltime predikant te onderhouden. Toch is men hoopvol gestemd. De meeste gemeenteleden voelen zich verbonden met hun kerk en ervaren de samenwerking met andere gemeenten niet als bedreigend voor de eigen identiteit. Een van de leden vatte het aldus samen: 'Deze gemeente gaat het overleven, er is hier zoveel levenskracht'.

Bert Roossien

Noot

(1) Jan Harms Luth/Timmer (geb. 23-04-1780 Sellingen – overl. 27-11-1845 Nieuwe Pekela)
Huwde op 13-03-1804 Jantien Jans Luth, boerendochter en erfdochter te Sellingen (geb. 28-05-1775 Sellingen – overl. 02-02-1850 Nieuwe Pekela).
Jan Harms Luth was markgenoot van Sellingen en Laude, 35 jaar lid van de gemeenteraad van Vlagwedde en diaken en kerkvoogd van de Hervormde Kerk te Sellingen, alvorens hij voorzitter van de afscheiding in Sellingen werd. Zie ook G. Luth, *Genealogie van de families Luth te Westerwolde*. Alkmaar 1987.

Ter Apeler dé wandelende encyclopedie van monumentaal kloostercomplex

Klooster kent geen geheimen voor Allie Eenjes

Eigenlijk is het niet zo verwonderlijk dat Allie Eenjes (74) dé wandelende encyclopedie van het Klooster in Ter Apel wordt genoemd. Hij werd immers op een steenworp afstand van het monumentale kloostercomplex geboren en groeide er op. "Als kind glipte ik door een kapot raam om rond te neuzen in de kelders. Was best spannend. De nieuwsgierigheid won het van de angst ontdekt te worden", herinnert de Ter Apeler zich. Tussen 1974 en 1993 was Eenjes beheerder van het Klooster. Sterker, hij woonde er al die jaren en beleefde er met z'n gezin de mooiste jaren. "Het Klooster is een stuk van m'n ziel. Wat voor kinderen hun ouderlijk huis is, is voor mij het Klooster".

Aaldrik Eenjes (roepnaam Allie) trachtte als zeeman en loodgieter de kost te verdienen, maar kon z'n draai niet echt vinden. Totdat ie in 1974 vernam dat de stad Groningen, destijds de eigenaar van het kloostercomplex in Ter Apel, een beheerder zocht. Eenjes solliciteerde en mocht zich presenteren. "De mond van de heren van de commissie die over de benoeming gingen viel open van verbazing. Mijn kennis van het klooster was vele keren groter dan de mensen achter de tafel. Logisch, als je in de klooster-enclave ter wereld bent gekomen en je jeugd hebt doorgebracht".

Eenjes werd dus benoemd en trok als bewoner in het klooster. Hij zou de laatste 'kloosterling' van het enige nog bestaande middeleeuwse plattelands-

klooster van Noordwest Europa zijn. Eenjes werd zelfs de titel prior gegund. Misschien komt dat omdat hij geen onderscheid maakte tussen rangen en standen. Zo vaardigde Eenjes zonder pardon een verbod uit om rijwielen in de kloostergangen te parkeren. Ook die van bestuursleden en de kerkvoogd-president. Hun protesten wuifde Eenjes lakoniek weg. "Ik hoef een clown ook niet eerder te zien dan tijdens z'n optreden".

Domus Novae Lucis

Als beheerder verdiepte Allie Eenjes zich nog meer dan voorheen in de historie van het Klooster. Zodat hij op elke vraag van een bezoeker antwoord kon geven. Ja, dat ene Jacobus Wiltingh, pastoor in Garrelsw eer en vicaris in Loppersum, in 1464 zijn neder-

zetting Apell aan de Orde van het Heilig Kruis (Ordo Sanctae Crucis) schonk. Onder voorwaarde dat op de beboste zandrug van de eeuwenoude handelsroute van Münster naar de stad Groningen een klooster zou verrijzen. En zo geschiedde. Vanuit het Kruisheerenklooster in het naburige Duitse Bentlage aan de Ems werden priesters en lekenbroeders naar Apell, het nieuwe klooster Domus Novae Lucis (Huis van het Nieuwe Licht) gestuurd. Tussen 1465 en 1561 werd het klooster gebouwd volgens een middeleeuws plan. Behalve het conventgebouw werden poortgebouw, watermolen, perkamethuis, bak- en brouwhuis (het huidige Boschhuis) en gastenverblijf gerealiseerd.

Aanpassingen en restauraties

In de loop der eeuwen werd het Ter Apeler klooster talrijke keren aangepast en niet alleen nadat Willem Lodewijk van Nassau in 1593 het gebied had veroverd en het katholieke geloof grotendeels werd afgezworen. Stormen en een brand teisterden het gebouw. Vanaf 1930 onderging het klooster aanpassingen, zoals het afbikken van raamwerk en verwijderen van erkers. De westgevel was al in 1755 gesloopt, de bovenverdieping met de cellen van de Kruisheeren onderging dat lot in 1834, evenals de bouwvallig geraakte gewelven in de kerk.

"Tussen 1930 en 1933 werd het gebouw op initiatief van de stad Groningen zorgvuldig gerestaureerd en gerestaureerd", vertelt Eenjes. "Het herstelplan werd uitgevoerd door stadsingenieur De Vos tot Nederveen Cappel. De drie vleugels van het oorspronkelijke vierkant werden gelukkig bewaard. De kanunniken- en lekenkerk in de zuidvleugel, de kapittelzaal en sacristie in de oostvleugel, de refter, overwelfde kloosterkelder, subprior-kamer, priorkamer en gastenverblijf in de noordvleugel. De restauratie van De Vos tot Nederveen Cappel en behoud van de overwelfde bakstenen kruisgang, met de devote sfeer en se-

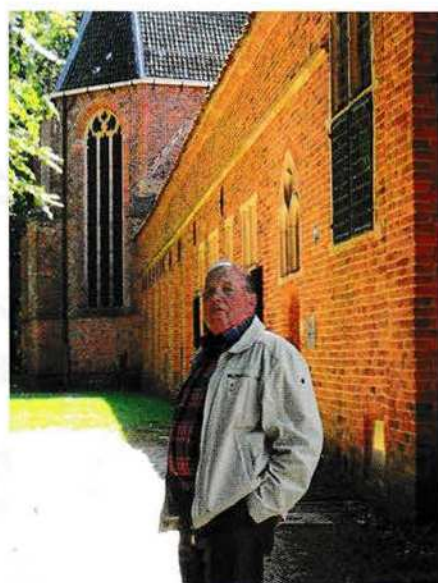
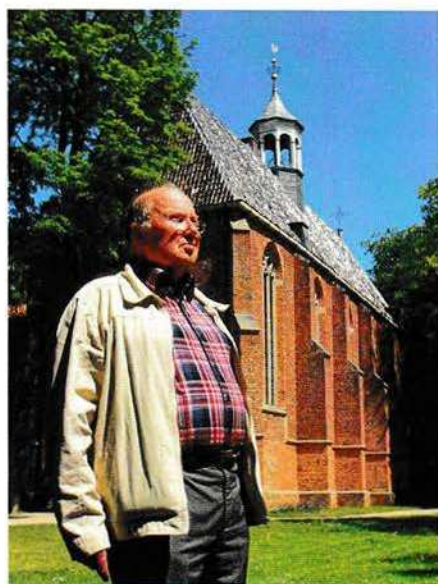
rene rust, waardoor de ruimtes mel elkaar bleven verbonden, kan een groot succes worden genoemd".

Het Klooster spreekt Allie Eenjes nog altijd aan. "Telkens ontdek ik nog nieuwe dingen. Je blijft kijken en bewonderen. Het Klooster is mijn klooster. In 2000 werden opgravingen gedaan, werden paalpunten ontdekt in de kruidentuin. Dat bleken fundamenten van een boerderij van het type Gasselte, die hier vroeger heeft gestaan. We praten dan over de periode van 900 tot 1200. Ook zijn er restanten van potten gevonden. Daar wordt nog onderzoek naar gedaan, de resultaten staan nog niet op papier. Dus die vondsten hebben officieel de openbaarheid nog niet gehaald". Wat Eenjes wel weet is dat drie luiken van vroegere erkers op de zolderruimte van het klooster liggen opgeslagen. Veilig, dat wel.

Schaapskooi

De schaapskooi naast het Klooster is van meer recente datum. Dat wil zeggen de locatie. Het onderkomen dateert volgens Eenjes uit 1632 en stond op een andere plek in de enclave. "De schaapskooi is in de negentiger jaren verplaatst", meldt Eenjes. De oud-beheerder is content met de nieuwe plek, maar minder blij met de functie die het gebouwtje heeft gekregen. "De bedoeling was dat daarin een VVV-kantoor zou komen. Dat is er helaas niet van gekomen. Was toch een ideale plek geweest, dicht bij het Klooster en Het Boschhuis. Waarom het niet is gebeurd? Zeg het maar... Jammer, zoals ook het onderhoud niet optimaal is. Als je dat laat verslonzen verpaupert de kooi. Er zitten al gaten in. Had andere materialen gebruikt, denk ik dan. De directie van het Klooster kent mijn bezwaren, ik heb ze immers meermalen geuit. Ik heb het gevoel dat gedacht wordt: daar heb je die ouwe zeur weer".

Nu heeft Allie Eenjes recht van spreken. In de zomer van 2005 ontving hij immers als eerste de Ter Apeler Conventinsigne, een zilveren speld die is

weggelegd voor personen die zich verdienstelijk hebben gemaakt voor het middeleeuwse gebouw. Nou, dat heeft Eenjes zeker. Hij waakte niet alleen over het klooster, maar herstelde ook de aloude kruidentuin. "Dat was een wildernis", benadrukt Eenjes. Hij schakelde de universiteit van Groningen in om via de Hortus Botanicus in Haren verdere verloedering van de tuin een abrupt halt toe te roepen. De Hortus stelde planten beschikbaar die in de kloostertuin pasten. "Dat was op elfde van de elfde in 1974", weet Eenjes. Als lid van carnavalsvereniging De Kloosterwiekers weet hij dat natuurlijk nog donders goed. Te lang moest Eenjes lijdzaam toezien hoe, vooral in het weekend, plantjes uit de tuin verdwenen. "Soms met naam-bordjes en al", schudt Eenjes het hoofd.

Allie Eenjes in 'zijn' kruidentuin
Foto: KTA/Anastasia vanderWerff-Podgórski

Connecties

De kruidentuin werd herschapen in prachtige buxusperken (liefst 1700, beschikbaar gesteld door landbouwschool Frederiksoord), waarin de planten goed geordend zijn geplaatst. Planten die kruiden opleveren voor in de keuken of geneeskrachtige werking hebben. Eenjes: "Ik sukkel een beetje met m'n gezondheid, waardoor ik af en toe even op de bordjes moet spieken om een soort te herkennen. Een team van vrijwilligers houdt de kruidentuin op topniveau. Prima werk van Nico Rookmaker en z'n mensen. Ze maken er wat moois van, de kruidentuin behoort tot de museumcollectie". Trots is Eenjes op de Bentheimer zandstenen watertrog, die een prominente plek in de kruidentuin inneemt. "Kwestie van de juiste connecties", grijnst Eenjes. "Aankankelijk werd gezegd dat die bak hier niet paste. Maar moet je zien: een prachtig ding!"

In 1993 vertrok Eenjes als beheerder, een jaar eerder besloot de Rijksdienst Monumentenzorg het kloostercomplex het predikaat op de Unesco-lijst van top monumenten te plaatsen. De passie van Eenjes voor het gebouw is sinds zijn vertrek niet verdwenen.

Sterker, als en waar het kan ventileert hij zijn mening en geeft gevraagd en ongevraagd advies. Het was Eenjes die er in slaagde de veelgevraagde kunstenaar Henk Helmantel met een expositie naar het Klooster te halen. Juist Helmantel had z'n ongenoegen geuit over de uitvoering van de bouw van de nieuwe westvleugel van het klooster. De Deense architect Johannes Exner had bedacht met de restauratie historie en toekomst harmonieus te verenigen. Te modern, oordeelde Helmantel. Eenjes waagde desondanks een poging. "De band met Helmantel is innig. Ontstaan omdat ik af en toe in schilderijen handel en het werk van Henk op waarde weet te schatten. Ik heb Helmantel kunnen overhalen toch in het klooster te exposeren".

Staatsbosbeheer

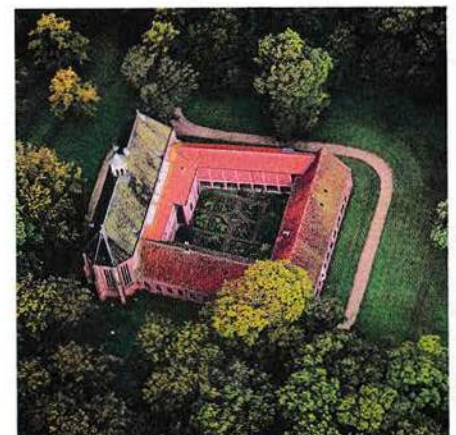
Minder te spreken is Allie Eenjes over Staatsbosbeheer, de nieuwe eigenaar van het Klooster. Al te veel woorden wil hij er niet aan vuil maken, maar dat de meer dan 500 jaar oude apostelenboom naast het Klooster is gesneuveld had kunnen worden voorkomen, vindt Eenjes. "Overbemesting", luidt zijn oordeel. "Ziekte", zeggen anderen.

Eenjes is, zoals vaker, niet van plan zijn standpunt te wijzigen.

Gepassioneerd blijft Allie Eenjes zich inzetten om de vroegere watermolen van de monniken, gebouwd in 1465, terug te plaatsen in de nabijheid van het Klooster. "Het gaat lukken", verzekert Eenjes. "Het is een centenkwes-tie hè, we blijven optimistisch. Het Klooster verdient die oppepper, een extra toeristische trekpleister". En als Allie Eenjes dat zegt... is het zo!

Hennie Lemein

Het klooster vanuit de lucht
Recente luchtopname met middenin de Kloosterhof met kruidentuin.
Foto: KTA/Maarten Verwijs

Woar bist doe aine van?

32	34	36	38	40 Berent Hindriks Eenjes Landbouwer * 16-07-1759 + Zuidbroek 30-01-1830	42 Okke Cornelis Bouwman Landbouwer * Sappemeer ca. 1777 + Sappemeer 24-05-1851	44 Harm Hooiveld * Borger 09-01-1773 + 30-12-1859	46 Hans Bernard Beck Landbouwer/ kastelein * Bunningen 01-05-1789 + Annerveen 08-09-1852
				X Zuidbroek 15-05-1785	X Sappemeer 23-09-1798	X Anloo 27-04-1800	X Anloo 24-04-1814
33	35	37	39	41 Pietje Arends * 1761 + 14-02-1801	43 Jantje Alberts Gernaat * Sappemeer 09-12-1781 + Sappemeer 24-02-1879	45 Geesje Hendriks	47 Aaltien Jans Trip * Eext 24-02-1788 + Anloo 29-11-1838
16	17	18	19	20 Hindrik Berents Eenjes * Zuidbroek 28-06-1799 + Sappemeer 11-07-1853	21 Frouke Okkes Bouwman * Sappemeer 07-12-1800 + Sappemeer 25-03-1875	22 Henderikus Harm Hooiveld * Anloo 24-08-1804 + Anloo 14-01-1886	23 Isabella Beck * Anloo 12-02-1815 + Anloo 17-09-1871
				X Sappemeer 12-02-1825		X Anloo 08-05-183	
8		9		10 Marten Eenjes * Sappemeer 16-04-1844 + Ter Apel 07-08-1988	11 Geessien Hooiveld * Oud Annerveen 21-10-1844 + Kropswolde 31-05-1917		
					X Sappemeer 08-02-1871		
4				5 Marten Eenjes * Zuidlaarderveen 01-05-1884 + Kropswolde 17-07-1927			
				X			
2				Marten Eenjes * Kropswolde 28-11-1903 + Ter Apel 07-08-1988			X Sappemeer
							Altje (Allie) * Ter Apel 04-10-1937 X 18-12-1964 Ter Apel met

Kwartierstaat van Allie Eenjes

48	50	52	54	56	58	60	62
Michiel Speek Kapper/ pruikemaker * Zwolle 06-12-1757 + Zwolle 20-03-1843	Berend Kok Tuinman + Zwolle 20-09- 1824	Albert Abels Schoenmaker + Zwolle 20-03-1843	Roelf Rosevelt * Groningen ca. 1756 + Groningen 13- 05-1818	Albert Thijssens Meijer	Jan Henrich Reichhart Debiteur der tabak	Harm Hendriks Poppen	
X	X	X Zuidwolde 20-06-1790	X	X	X	X	X
49	51	53	55	57	59	61	63
Johanna Jansen * Zwolle 06-12-1757 + Zwolle 20-03-1843	Metta Jansen	Aaltje Everts * Noordwolde ca. 1766 + Groningen 15- 03-1829	Anna Remkes	Harmke Berends	Anna Elisabeth Horneman Winkeliere * Leer ca. 1771 + Sappemeer 24-03-1838	Hinderkien Laneman	Jantje Hansens Deen Arbeidster
24	25	26	27	28	29	30	31
Derk Speek Kleermaker * Zwolle 26-05-1806 +Zwolle 05-11-1852	Hendrika Kok * Zwolle 21-11-1806 + Zwolle 03-02-1864	Abel Alberts Kolle Schoenmaker * Hoogkerk 26-12-1793	Trientje Ever- hard Roseveld * Aurich 21-04-1799	Harm Meijer Scheepsbouwers- knecht * Sappemeer ca. 1813 + Sappemeer 10-12-1897	Anna Catharina Elisabeth Reich- hart * Hoogezand 02-09-1813 + Sappemeer 18-04-1898	Remke Harms Poppen Arbeider * Wildervank ca. 1810 + Hoogezand 08-01-1889	Berent Hindriks Eenjes kapper/pruik- maker * Zwolle 06-12-1757 + Zwolle 20-03-1843
X Zwolle 19-05-183		X Groningen 04-04-1819		X Sappemeer 28-05-184		X Wildervank 17-10-184	
12	13		14		15		
Gerrit Jan Speek Ijzergieter * Zwolle 01-07-1839 + Hoogezand 31-08-1905	Aaltje Kollé * Groningen 16-09-1835 + Hoogezand 11-04-1915		Albertus Hindrikus Meijer Arbeider * Sappemeer 05-02-1846 + Sappemeer 03-01-1908		Hindrikje Poppen * Veendam 21-06-1842 + Sappemeer 15-08-1905		
X Groningen 16-06-1863		X Hoogezand 18-06-1870					
6				7			
Gerrit Jan Speek Ijzergieter * Martenshoek 18-04-1874 + Hoogezand 30-12-1955				Stientje Meijer * Windeweer 29-10-1873 + Sappemeer 12-02-1932			
X Hoogezand 23-11-1895							
3							
Catharina Everarda Speek * Slochteren 10-07-1907 + Ter Apel 27-02-1988							
03-06-1933							
1							
Eenjes							
Harmtje Hidding * Emmercompasuum 16-04-1941							

Verslag bijeenkomst Historische Vereniging Westerwolde

Op zaterdag 23 juni 2012 werd de algemene ledenvergadering van de vereniging gehouden in Oudeschans. Wij bevonden ons daarmee in het "cum annexis" uit de oude naam van onze landstreek. De middag was deze keer in twee delen opgesplitst; eerst het huishoudelijk deel met een inleiding over Oudeschans en na de pauze een bezichtiging van het dorp en het vestingmuseum.

Nadat voorzitter J.G. Abbes de 54 belangstellenden welkom had geheten en een korte historische inleiding had gehouden, werd het eerste deel van de agenda afgehandeld. De notulen van de vorige vergadering van 13 maart te Onstwedde werden besproken en konden met enkele kleine wijzigingen worden vastgesteld. Daarna werden de ingekomen stukken behandeld door secretaris B. Roossien. Hierbij vroeg hij met name aandacht voor een e-mail van mevr. D. Wakker uit Onstwedde. Zij stelt hierin de vraag hoe vroeger in Westerwolde hooibergen werden opgetuigd, dit met de bedoeling om

eventueel zelf een dergelijke "authentieke" hooiberg te reconstrueren. Na de ingekomen stukken behandelde de voorzitter een aantal actualiteiten op cultuurhistorisch gebied in Westerwolde. Enkele onderwerpen daarbij waren: a) de voorlichtingsavond over "Kerken in het Groen" op 23 mei te Vriescheloo waarbij de voorzitter en bestuurslid J.S.A. Huizing de HVW vertegenwoordigden, b) de excursie vanuit het Emslandmuseum te Lingen (o.l.v. dr. A. Eijnck) aan Westerwolde, waarbij de voorzitter in de Ned. Herv. kerk van Sellingen naast een uitleg over de kerk ook een korte presentatie over de HVW heeft gehouden, c) de archeologische begeleiding op het terrein van de voormalige Rabobank te Vlagtwedde door ARC, d) de voortgang m.b.t. de oude stelmakerij te Sellingen, e) de viering van het 200-jarig bestaan van de gemeente Vlagtwedde, f) de voorbereiding van de activiteiten m.b.t. 100-jaar "Ol Graitje" (Stoomtramweg-Maatschappij Oostelijk Groningen), een terugblik op de activiteiten rondom "Vlagtwedde Bevrijdingsgemeente" in april jl. en g) de presentatie van het boek van H. Volders, *De ondergang van het Marine Festungs Bataillon 366* over de schermutselingen bij de Vlagtweddersluis in april 1945.

Daarna nam de heer E.C. Edens het

woord, die namens de Stichting Vesting Oudeschans een informatieve en humoristische inleiding hield over de garnizoenskerk uit 1626/1772 en de vesting (gesticht in 1593 door graaf Willem Lodewijk van Nassau-Dillenburg). Allerlei aspecten passeerden de revue, waarbij de "officiële" geschiedenis werd doorspekt met allerlei persoonlijke herinneringen. Daarna was er gelegenheid voor de rondvraag, waarbij o.a. de vraag werd gesteld in hoeverre de – overigens zeer geslaagde – tweedaagse reis naar Corvey (11 en 12 mei) een opmaat vormde voor verdere samenwerking met het Streekhistorisch Centrum te Stadskanaal. De voorzitter legde uit dat deze gezamenlijke reis een ad-hoc initiatief is geweest en dat de samenwerking zich op dit moment beperkt tot het tijdschrift *Terra Westerwolda*. Dit is en blijft voorlopig ook de stand van zaken.

In de pauze verplaatste het gezelschap zich naar restaurant 'De Piekenier', waar de koffie stond te wachten. Daarna werden er 3 groepen geformeerd, die onder begeleiding van drie gidsen een wandeling door Oudeschans hebben gemaakt. Hierbij werden o.a. het Dodenbastion en het vestingmuseum bezocht, waarbij conservator J.J. Lenting ook aanwezig was om toelichting te geven. Al met al: mooi weer en een geslaagde middag.

Lid worden van de Historische Vereniging Westerwolde?

De Historische Vereniging Westerwolde bestaat al sinds 1980. We houden ons bezig met de historie (in de breedste zin van het woord) van het landschap Westerwolde en de genealogie (stamboomonderzoek) van haar bewoners.

Wilt u lid worden van de Historische Vereniging Westerwolde? Voor 20 euro per jaar kan dat!

Het lidmaatschap is inclusief het tijd-

schrift *Terra Westerwolda* en geeft recht op het gratis bezoeken van onze gezellige ledenbijeenkomsten met interessante sprekers en deelname aan onze excursies (tegen kostprijs).

Zie voor meer informatie onze website www.verenigingwesterwolde.nl en meldt u hier aan als lid. U kunt ook een e-mail sturen aan info@verenigingwesterwolde.nl of door telefonisch contact op te nemen met Bert Roossien (secretaris): 06-23236063

Nieuws uit het Streekhistorisch Centrum

Huisje van Manning

Al jaren staat achter Huize ter Marse de bijbehorende dienstwoning – in de volksmond het ‘Huisje van Manning’ genaamd- te verkommeren. Begin juni kwam er eindelijk groen licht van de subsidiegevers om het te gaan restaureren. Daar zal direct na de bouwvak mee worden gestart. Naar verwachting kan het SHC er begin 2013 een nieuwe archief-, studeer- en expositieruimte in gebruik nemen. In het gebouw zal ook klimaatbeheersing worden aangebracht waardoor de documentencollectie er veilig voor de toekomst kan worden bewaard.

Zomerexpositie

Tot eind september is er in de tuin van Huize ter Marse een expositie te zien van foto's van de oorspronkelijke tuin rond 1900-1920. In die tijd is er een aantal ansichtkaarten uitgegeven, waarop de toenmalige slingertuin in volle glorie te zien is. Deze kaarten zijn nu op groot formaat op zeildoek geprint en in de tuin geplaatst, waardoor voor elke passant te zien is hoe het er op deze plek zo'n honderd jaar geleden uit zag. Momenteel wordt er nagedacht over een restauratieplan voor de tuin rondom de villa.

De Jatrie

In 2008 verwierf het SHC door schenking een Veenkoloniaal binnenvaartschip, de Jatrie. Het was de wens van de laatste eigenaar Harm Davids dat het schip een plek zou krijgen bij het museum waar hij jaren bijna tegenover had gewoond en waar het schip al die tijd –zonder enige vorm van onderhoud- aan de wal had gelegen. Na een jarenlange discussie over de nieuwe bestemming en mogelijkheden tot restauratie, kon er in de winter van 2012 gestart worden met de eerste conserverende maatregelen. Inmiddels is het schip helemaal schoongemaakt, hebben leerlingen van het Noorderpoort 56 nieuwe dekluisen op maat gemaakt en is het onderwaterschip in de primer gezet waardoor verder verval wordt tegengegaan. Er is goede hoop dat nog dit jaar ook de volledig verrotte stuurhut kan worden vervangen. Al deze maatregelen werden mede mogelijk door middel van werkleerprojecten en de inzet van vrijwilligers. Uiteindelijk zal het schip een nieuwe vaste plek krijgen op het terrein achter het SHC waar het zal worden ingericht als ontvangst- en expositieruimte over de geschiedenis van de Veenkoloniale scheepvaart en scheepsbouw.

Geschiedenis. Heel belangrijk.

Steun het Streekhistorisch Centrum.

Het Streekhistorisch Centrum in Stadskanaal vertelt de geschiedenis van de Kanaalstreek. In het omvangrijke archief worden de getuigenissen van de unieke historie bewaard. Daarnaast zijn er exposities, lezingen en presentaties en is er een lesprogramma voor scholen. Om dit alles te kunnen doen, is uw steun hard nodig.

U kunt donateur van het SHC worden voor € 20,00 per persoon per jaar, of voor € 30,- per huishouden per jaar. Voor €12,50 extra ontvangt u ook het tijdschrift Terra Westerwolda drie maal per jaar op uw adres.

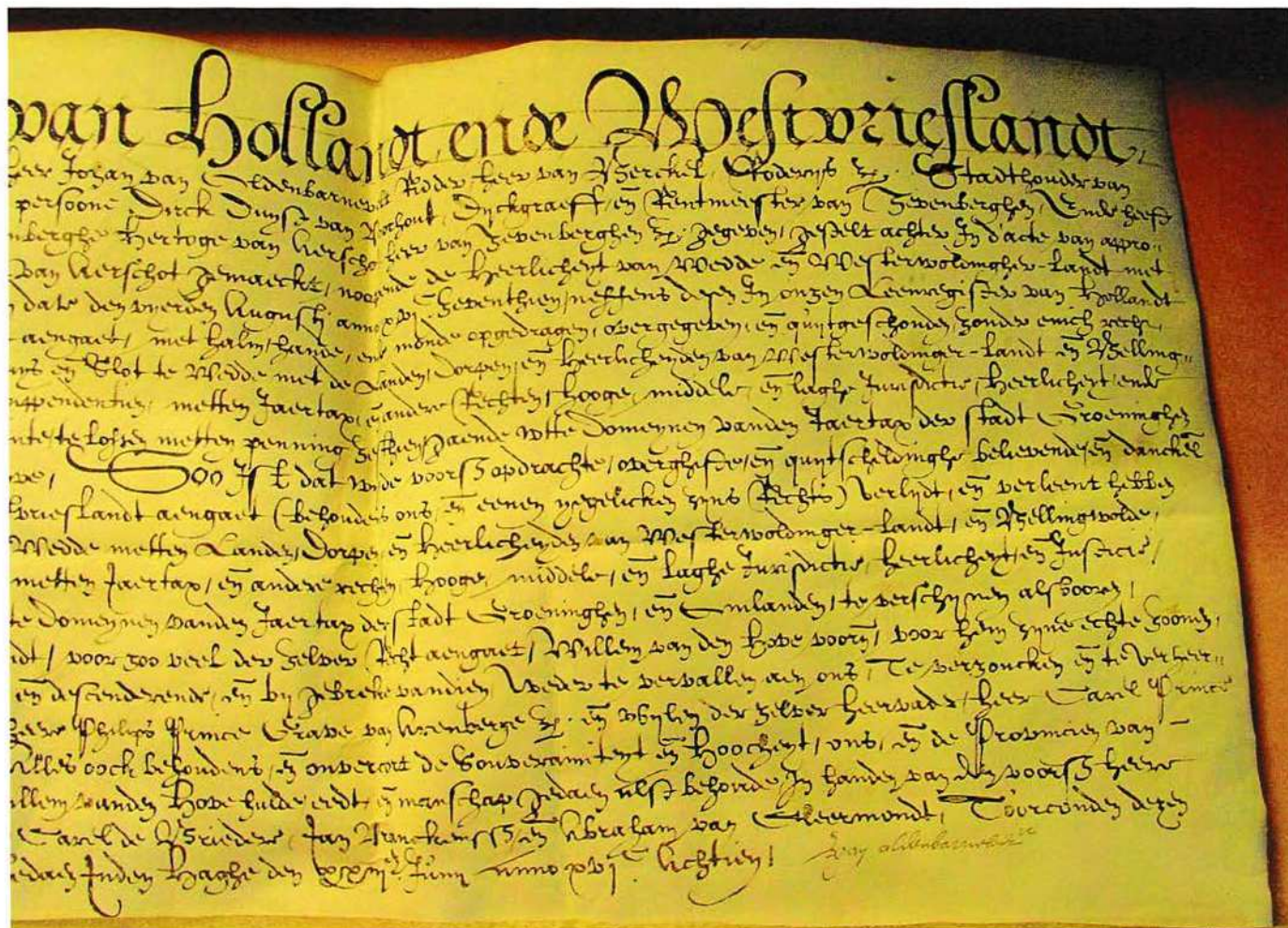
Hiervoor krijgt u gratis entree bij de exposities en diavoorstellingen en korting bij de overige zondagmiddagactiviteiten. Ook wordt er jaarlijks een donateursavond en een donateursreis georganiseerd. Bedrijven kunnen vanaf € 150,- per jaar bedrijfsdonateur worden.

U kunt zich aanmelden door een e-mail te sturen naar info@streekhistorischcentrum.nl. Bellen mag ook: 0599-616249.

www.streekhistorischcentrum.nl

De verkoop van Westerwolde door de Hertog van Arenberg aan Willem van den Hove

28-6-1618

De Ridderschap Edelen ende Steden van Hollandt ende Westvrieslandt.

Representerende den Staten van de zelve Lande doen condt allen luyden dat voor heer Johan van Oldenbarnevelt Ridder, heer van Berckel, Roderys etc. Stadthouder van onze Leenen ende Leenmannen hier nae genoemt gecomen ende gecompareert is in properen persoone Dirck Duyse van Voorhout, dijkgraeff, ende Rentmeester van Zevenberghen, Ende heeft wt crachte van de autorisatie, hem byden hoochboren heere heer Philips Prince, Grave van Arenberghe, hertoge van Aerschot, heer van Zevenberghen etc. gegeven, gestelt achter in d'acte

van approbatie van zekere voorgaende contract van coop by zyner Ex. vrouwe moeder de hertochinne van Aerschot gemaeckt, noopende de heerlicheyt van Wedde ende Westerwoldingher landt met haere appendentien ende dependentien, zonder enighe reserve, hier nae breder wtgedrukt, in date den vyerden Augusti anno XVI C zeventhien, neffens desen in onzen Leenregister van Hollandt geregistreert ons, voor zoo veel het Recht der Graeffelicheyt ende hooge overichheyt van Hollandt aengaet, met halm, hande ende monde opgedragen, overgegeven ende quytgeschonden, zonder enich recht, actie, of toezeggen, daer aen meer te behouden als (on)ze Leen mannen wysen, dat recht was, dat huys ende

slot te Wedde met de landen, ende heerlicheyden van Westerwoldingher-landt ende Bellingwolde, mitsgaders den Ham, Landen, wtgorssen, het broeck, veenen, vischeren, ende andere heure appendentien, metten jaertax ende andere Rechten, hooge, middele, ende laghe jurisdictione, heerlicheyt, ende Justicie, met daer van gereserveert, noch wtgescheyden unde noch drye hondert carolus gulden jaerlicxe erfrente, te lossen metten penning zesthien gaende wtte domeynen van den jaertax der stadt Groeninghen ende Omlanden, verschynende alle kersmisse daghen, ende dit ten behouwe van Willem van den Hove. Soo ist dat wy de voorschreven opdrachte, overghifte, ende quytshelinghe believende, ende dancke??? nemende, voor zoo veel het Recht van

de Graeffelicheyt, ende hooge overicheyt van Hollandt, ende Westvrieslandt aengaet (behoudens ons, ende eenen yegelicken zyns Rechts) verlydt, ende verleent hebben

verlyen ende verleenen midts desen onsen breve, den zelven Willem van den Hove voorschreven huys, ende slot te Wedde metten landen, dorpen, ende heerlicheyden van Westerwoldinger-landt, ende Bellingwolde mitsgaders den Ham, Landen, wtgorsen, holt, broeck, veenen, visscherien, ende andere heure appendentien, metten jaertax, ende andere rechten, hooge, middele, ende laghe jurisdictie, heerlicheyt, ende justicie nyet daer van gereserveert, noch wtgescheyden, ende noch drye hondert carolus gulden erffrente wtte domeynen van den jaertax der stadt Groeninghen, ende Omlanden, te verschynenals vooren,

te houden van ons van weghen de Graeffelicheyt ende hooge overicheyt van Hollandt, ende Westvrieslandt, voor zoo veel der zelve Recht aengaet, Willem van den Hove voornoemd, voor hem zyne echte zoonen, ende dochteren, ende andere nacomelingen van hem in wettighen bedde, ende rechte linie nederdalende, ende descenderende, ende by gebreke van dien, Weder te vervallen aen ons, Te verzoucken ende te verheergewaden met een peerdt weerdich wezende vyftich carolus gulden, in allen manieren als hoochgemelte hare Philips prince Grave van Arenberge etc. ende wylen der zelve heervader, heer Carel prince

Grave van Arenberghe etc. de voorschreven heerlicheyden ende goederen te houden plaghen, ende schouden hebben. Alles oock behoudens, ende onvercort de souverainiteyt ende hoocheyt, ons, ende de provincien van Vrieslandt ende Overysseel desen aengaende competerende. Ende hier van heeft ons den voornoemde Willem van den Hove hulde, eedt, ende manschap gedaen als behoerde, in handen van den voorschreven heere

Stadthouder van onse Leenen daer by, aen, ende over ..baeren, als onze Leenmannen van Hollandt, Carel deVh?.ieder, Jan Vrancenss, ende Abraham van G.eermond. T' oorconden dezen

onsen brieff gezegelt met onzen groote zegele, twelck wy in gelycke zaken gebruyckende zyn. Gedaen in den Haghe den XXIIIde Juny anno XVI C achtien. J van Oldenbarnevelt

Aen den Staaten van Hollandt ende Westvrieslandt ter relatie van den Stadthouder ende leenmannen voornoemd

Onder stond:
Johan van Oldenbarnevelt

Op de buitenkant staat geschreven:
Koop en leenbrief van de Heerlicheyt Wedde gecedeert door de Gravinne van Aremberg an
Willem van den Hoove voor de Staeten van Holland den 28 Juny 1618

Op de achterkant staat geschreven:
Is by de Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland ende Westvrieslandt verst en dat heergewade van dit Leen zal betaelt worden
als van een groot Hollants-leen, volgens der zelve appointement In date den XXVIII sten Juny XVI C achthien beneffens dese mede In der Graeffelicheyts Leenregister van de voorschreven Lande geregistreert, Oorcondt myn signature hier onder gestelt den Vden July XVI C achthien.

Onder stond:
J van Oldenbarnevelt

Johan van Oldenbarnevelt was van 1586 – 1619 grootzegelbewaarder en stadhouder van de Lenen van Holland en West-Friesland en van 1604 – 1619 registermeester van de Lenen van Holland en West-Friesland. Als zodanig staat zijn naam onder op dit stuk.

J.S.A. Huizing

Bronnen: Groninger Archieven, Toegang nr. ????, register Feith, inv.nr. 1618-3

Requesten

Microfiche 142 (Requesten der stad Groningen)
8-10-1705

Jovis den 8 Octob. 1705.

Op de requeste van Salomon Samuels fijnde een jode, coopman in neteldoeck en catuinen om tot Winschoot te moogen wonen.

De h. heeren Borgemeesteren ende raadt accorderen remonfrant fijn verfoeck, doch niets als bij provisie.

De Slag bij Jipsinghuizen

Nadat Hanno en Karlijn na schooltijd een heel lange en interessante middag bij oom Jochem hadden doorgebracht werden ze door hem naar huis gestuurd. Ongemerkt was het al donker geworden. Er waren zoveel dingen besproken en nog zo veel meer niet. 'Eigenlijk was die Tweede Wereldoorlog niet echt een oorlog. Ik bedoel zo een met vechten en paarden en kanonnen en zo'. Karlijn schiet in de lach. '- Nee sufferd, natuurlijk niet. Er waren toch auto's en vliegtuigen en duikboten. Dan ga je toch niet lopen mieren met een kanon achter een paard of zo. Vroeger hadden ze geen auto's en vliegtuigen. Daarom hadden ze paarden. Niet omdat het stoer was of zo. Ik heb eens in een film gezien dat Hannibal olifanten had. Daar waren de Romeinen enorm bang voor want ze hadden nog nooit zo'n groot dier gezien. Het was wel weer heel zielig, want heel veel olifanten vielen in de Pyreneeën in een ravijn omdat de wegen zo smal waren.' 'Duh, dat is te lang geleden' zegt Hanno.

Bisschopskerkhof

Ze rijden door de schemer vanaf het huis van oom Jochem richting Sellingen. Aan het begin van de Wollinghuizerweg staan ze even stil omdat het voorlicht op de fiets van Karlijn het niet goed doet. Ze peutert wat aan het draadje, tilt haar fiets op en geeft een slinger aan het voorwiel. Het lampje brandt weer. Ze fietsen verder. Wanneer ze bijna aan het einde van de weg zijn, houdt het voorlicht van Karlijn er weer mee op. Gelukkig staat er een lantaarnpaal en hebben ze licht genoeg om het draadje weer aan de dynamo te fruniken. 'Bah' moppert Karlijn terwijl ze gebukt bij haar fiets staat, 'die stomme fietslampjes. Ik wil zo'n super-de-luxe fiets. Zo een die nooit problemen heeft met kapotte lampjes en zo'. Ze gaat weer rechtop staan. Opeens valt haar oog op een grote steen met een soort

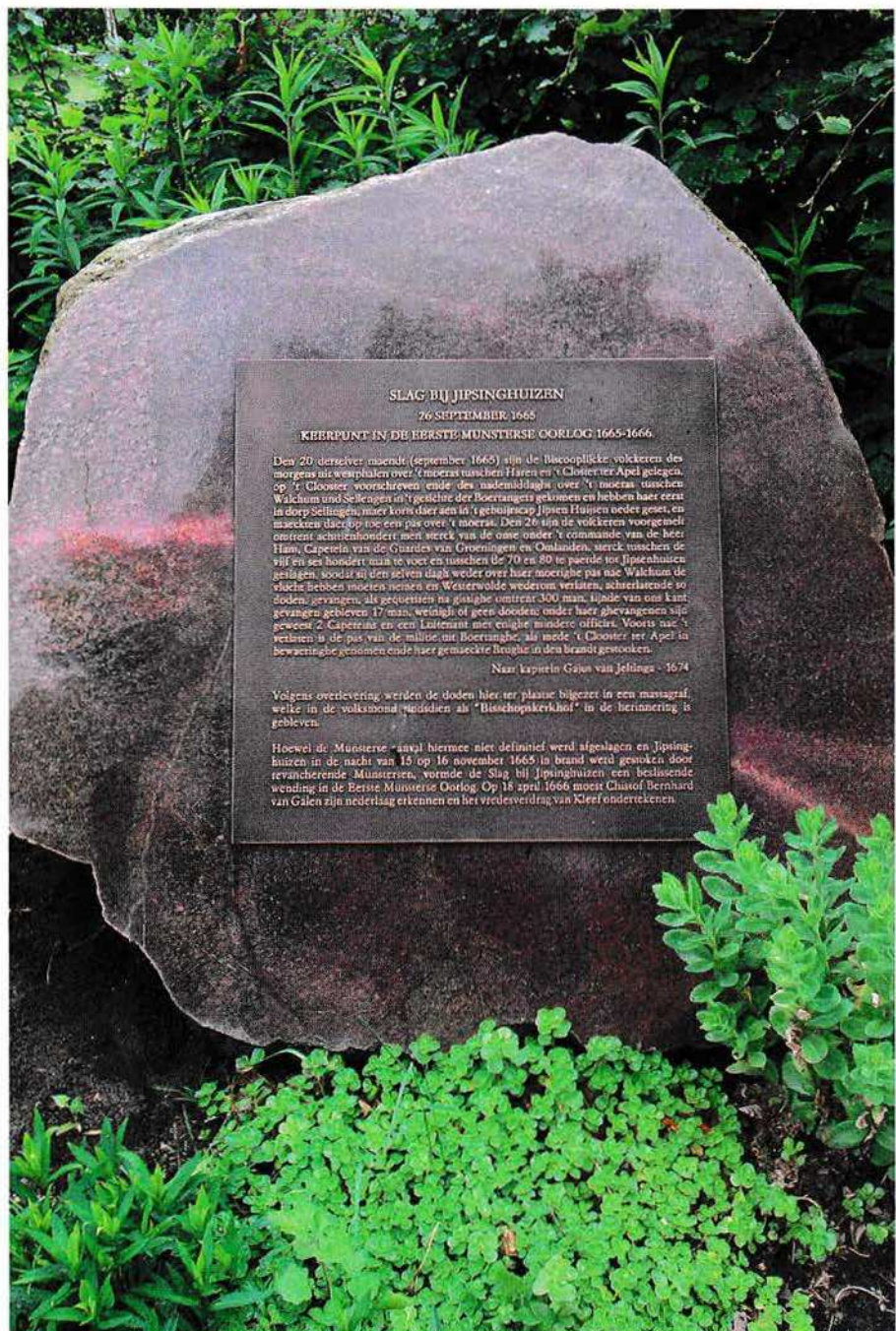
van koperen plaat. Er staat een tekst op. Karlijn probeert het te lezen, maar dat lukt haar niet zo goed. Het is al te donker en de lantaarnpaal geeft weinig licht. 'Hanno, schijn eens bij met je telefoon?' Hanno pakt zijn mobiel en drukt 'maan. Niet genoeg licht om echt goed te lezen. Hanno leest een paar woorden voor, maar het duurt te lang om er een zin van te maken. 'Het is niet te lezen hoor' zegt Hanno, 'het lijkt wel Duits. Ik zie wel een jaartal, 1665 en Slag bij Jipsinghuizen'. 'Nou, daar heb je je oorlog' grinnikt Karlijn. 'Kom, we gaan morgen wel weer kijken. Nu wil

ik naar huis'. Ze stappen op de fiets en rijden richting huis.

Wat staat daar?

De volgende dag spreken Hanno en Karlijn af om na schooltijd even langs die steen te fietsen om de tekst te lezen en om te ontdekken waar deze nu precies over gaat. Aangekomen bij de steen komen ze tot de ontdekking dat, ondanks dat er nu licht genoeg is, het nog steeds moeilijk te lezen is. Want wat staat er eigenlijk op die steen?

Den 20 derselver maendt (september 1665) sijn de Biscooplijcke volckeren des

SLAG BIJ JIPSINGHUIZEN

26 SEPTEMBER 1665

KIEPUNT IN DE EERSTE MUNSTERSE OORLOG 1665-1666

Den 20 derselver maendt (september 1665) sijn de Biscooplijcke volckeren des morgens uit weyphalen over 't moeras tuschen Haren en 't Clooster ter Apel gelegen, op 't Clooster voorschietten ende des nachts d'ingha over 't moeras tuschen Walckum tusschen Sellingen en 't gesticht der Boeranghe gekomen en hebben haer eerst in dorp Sellingen, naer koms daer een 't getuyschap Jipen Huijzen oeder geset, en maecten daer op toe een pas over 't moeras. Den 26 sijn de volckeren voortgeeft ontrent achtienhonderd man sterck van de onse onder 't commando van de heer Hans Capstein van de Graaf van Groeningen en Onkanden sterck tuschen de sijn en ses honderd man te voet en tuschen de 70 en 80 te paende tot Jipsinghuizen geslegen, soodt si den selven dagh weder over haer moerghie pas nae Walckum de vlucht hebben moeten nemen en Westervolde wederom verlaten, achterlatende so Joden gevangen, als gequestien na galghe ontrent 300 man. Inde van ons kant gevangen gebleven 17 man, vestigh of een Jodden onder haer ghevangenen sijn geweest 2 Capsteins en een Luitenant met enghel mindere officars. Voorts nae 't verlies is de pas van de malde uit Boeranghe, als mede 't Clooster ter Apel in bewerpinghe genomen ende haer gemaecte brughe in den brandt gestookt.

Naer Capstein Gajus van Jelings - 1674

Volgens overlevering werden de doden hier ter plaace bijgezet in een mastgraf, welke in de volksmond 'Muisden' als 'Bisschopskerkhof' in de berisping is gebleven.

Hoewel de Munsterse 'nval hiermee niet definitief werd afgeslagen en Jipsinghuizen in de nacht van 15 op 16 november 1665 in brand werd geslagen door revancherende Munsteren, vormde de Slag bij Jipsinghuizen een beslissende wending in de Bette Munsterse Oorlog. Op 18 april 1666 moest Graaf Bernhard van Galen zijn nederlaag erkennen en het vreedesverdrag van Nieuw onder tekenen.

morgens uit westphalen over 't moeras tusschen Haren en 't Closter ter Apel gelegen op 't Clooster voorschreven ende des nademiddaghs over 't moeras tusschen Walchum und Sellengen in 't gesichte der Boertangers gekomen en hebben haer eerst in dorp Sellengen, maer korts daer aen in 't gebuijrschap Jipsen Huijsen neder geset, en maeckten daer op toe een pas over 't moeras. Den 26 sijn de volckeren voorgemelt omtrent achttienhondert men sterck van de onze onder 't commande van de heer Ham, Capetein van de Guardes van Groeningen en Omlanden, sterck tusschen de vijf en ses hondert man te voet en tusschen de 70 en 80 te paerde tot Jipsenhuisen geslagen, soodat sij den selven dagh weder over haer moerighe pas nae Walchum de vlucht hebben moeten nemen en Westerwolde wederom verlaten, achterlatende so doden, gevangen, als gequetsten na gissighe omtrent 300 man, sijnde van ons kant gevangen gebleven 17 man, weinigh of geen dooden; onder haer ghevangenen sijn geweest 2 Capeteins en een Luitenant met enighe mindere officirs. Voorts nae 't verlaten is de pas van de militie uit Boertanghe, als mede 't Clooster ter Apel in bewaeringhe genomen ende haer gemaecte Brughe in den brandt gestookt. (naar kapitein Gajus van Jeltinga 1674)

Karlijn en Hanno kijken elkaar aan en schieten in de lach. 'Niet te doen zeg! Als we het nu hardop voorlezen, misschien horen we dan wat er staat' oppert Karlijn. 'Nou, dank je de koekoek' zegt Hanno. 'Ik weet niet hoe ik het uit moet spreken hoor'. 'Weet je', zegt Karlijn, 'als jij nou even wat foto's maakt van die tekst, dan kunnen we straks thuis op de computer proberen te lezen wat er staat. Dan kunnen we het gelijk ook wat groter maken. En misschien wil mijn moeder ons dan ook wel even helpen'. Onderweg fantaseert Hanno er over door. Want onder die onleesbare tekst stond ook nog iets in 'gewoon' Nederlands:

"Volgens de overlevering werden de doden hier ter plaatse bijgezet in een massagraf, welke in de volksmond sindsdien als "Bisschopskerkhof" in de herinnering is gebleven. Hoewel de Munsterse aanval hiermee

niet definitief werd afgeslagen en Jipsinghuizen in de nacht van 15 op 16 november in brand werd gestoken door revancherende Munstersen, vormde de Slag bij Jipsinghuizen een beslissende wending in de Eerste Munsterse Oorlog. Op 18 april 1666 moest Chistof Bernard van Galen zijn nederlaag erkennen en het vredesverdrag van Kleef ondertekenen".

Spannend!

'Hou eens op zeg!' Karlijn kijkt wat geërgerd opzij naar Hanno die naast haar fietst. Hij is al vanaf het moment dat ze weer op de fiets gestapt zijn aan het woord. Honderden, nee duizenden doden, een bloederig tafereel, geen huis meer op z'n plek en de kreten die hij nabootst om haar een idee te geven hoe het moet zijn geweest tijdens die Slag om Jipsinghuizen, maken dat de rillingen over haar rug lopen. Aan de andere kant, overdrijven is ook een vak en dat vak verstaat Hanno als de beste lijkt het wel. 'Nou, dan neem je morgen maar een schop mee naar school, zodat je na schooltijd lekker kunt gaan graven op dat zogenaamde Bisschopskerkhof'. Hanno houdt snel zijn mond en wordt rood. 'Nou ja, dat kàn toch allemaal best wel?' 'Mmm mmm' murmelt Karlijn. Daarna houden ze beiden hun mond en fietsen ze verder zwijgend naar het huis van Karlijn en haar moeder.

Bommen Berend

'Oh, maar dat is Bommen Berend' zegt de moeder van Karlijn wanneer ze de begeleidende tekst leest die onder het deel staat dat moeilijk leesbaar is. 'Die naam komt jullie toch wel bekend voor? Van het Gronings Ontzet vieren op 28 augustus. Trouwens, volgens mij heet hij Christof Bernard van Galen.' 'Nou' zegt Hanno, 'ik denk niet dat er op zo'n belangrijk bord een schrijffout staat'. 'Waarom niet?' vraagt Karlijn, 'iedereen kan toch een foutje maken. Alsof jij altijd zo goed schrijft'. 'Pff' Hanno gaat er maar niet op in maar heeft wel een goed idee. 'Laten we een brief schrijven aan de burgemeester, want op zo'n bord moet dat echt wel

Wie was die bisschop van Munster?

Christoph Bernhard Freiherr von Galen, oftewel Bernard van Galen, werd geboren op 12 oktober 1606 en overleed op 19 september 1678. In 1650 volgde hij Ferdinand I van Beieren op als bisschop van Münster. Later werd hij ook nog abt van Corvey. Hij viel twee keer Nederland binnen. In 1665 en in 1672. Zijn bijnaam was Bommen Berend vanwege het veelvuldige gebruik van door kanonnen afgeschoten bommen, voor die tijd het modernste wapentuig, waarmee aanzienlijke schade kon worden aangericht binnen de stadsmuren. Hij belegerde de steden Groningen, Groenlo, Bredevoort, en Coevorden.

Portret van Bernhard van Galen, Bisschop van Münster door Wolfgang Heimbach. Het schilderij is eigendom van het Westerwolds Monumentenfonds.

Een Piekenier

Een piekenier is een soldaat die vecht met een piek. Een piek is een lans die soms wel 5 meter lang kon zijn. De piekenier vocht in een hechte en dichte formatie. Ze liepen dus heel dicht bij elkaar. Allemaal met een piek. Zo werd er een woud van pieken gevormd. Prins Maurits ontwierp voor het Staatse Leger een exercitie, waarbij hij teruggreep op de tactieken en de organisatie van de Macedoniërs, bijna 2000 jaar eerder.

goed staan hoor!'. Ondertussen heeft de moeder van Karlijn aandachtig naar de foto op het beeldscherm van de computer zitten kijken. 'Kijk' zegt ze, 'zo moeilijk is dat niet. Er staat dat de bisschoppelijke volkeren, het leger dus, door het moeras zijn getrokken en er staat met hoeveel man ze waren, en dat er doden gewonden waren'. 'Gewonden?' Karlijn trekt een vragend gezicht. 'Ik denk dat ik het ook wel een beetje ga begrijpen, maar dat zie ik echt niet'. 'Hier' zegt de moeder van Karlijn, 'gequetsten staat wat vreemd, maar wanneer je het hardop zegt, gekwetsten, dan is het al wat meer duidelijk'. 'Yep' zegt Karlijn. 'Gewonden natuurlijk' Maar ik begrijp nog steeds niet wat er nu precies gebeurd is en waarom dat blijkbaar allemaal zo belangrijk is geweest'.

Slag bij Jipsinghuizen

'Oh', zegt de moeder van Karlijn, 'dit is toch echt iets wat jullie zouden moeten weten als Westerwolders. Want wat er in 1665 gebeurde was best bijzonder. Deze grote Bisschop van Munster, Bernard van Galen werd door een relatief klein leger verslagen bij Jipsinghuizen. Westerwolde was het geweest dat het langst bij het bisdom hoorde. De bisschop van Münster vindt dat hij recht heeft op de gebieden in en om Groningen omdat deze ooit tot zijn

bisdom hebben behoord. Westerwolde maakt kerkelijk dan wel geen deel uit van dat bisdom, maar is wel deel van het wereldlijke prinsbisdom. Westerwolde binnen trekken en aanvallen, is nog niet makkelijk. Het was een enorm moerassig gebied. Wanneer een aanval vermoed werd, zetten de Nederlanders vaak gebieden onder water om zo de vijand tegen te houden. Dat noemden ze in die tijd inunderen. Maar de troepen van de bisschop van Munster hadden een plan. Zij maakten een soort weg door het moeras. Kilometers lang. Zij gebruikten hiervoor jonge takken, schuurdeuren, palen en allerlei ander materiaal. Voordat zij verder de Ommelanden in trokken, verbleven zij in het dorpje Jipsinghuizen. Op en om de natuurlijke hoogte "de Spinberg". Dat kleine leger (garnizoen) uit Bourtagne kreeg het voor elkaar de Munsterse troepen weg te jagen zodat zij halsoverkop terug moesten vluchten door het moeras. Daarna staken de soldaten die weg in brand'. 'Waren er bij de slag om Jipsinghuizen dan ook kanonnen aanwezig en werden die gebruikt?' vraagt Hanno. 'Dat weet ik eerlijk gezegd niet', zegt de moeder van Karlijn. Ik meen mij te herinneren dat er veel in Jipsinghuizen is afgebrand, maar ik geloof niet dat die kanonnen daar mee te maken hebben gehad'. 'Maar het was tenminste een echte veldslag' zegt

Oorlog voeren in de 17e eeuw

Piekeniers vochten niet alleen. Zij waren wel met heel veel en vochten in grote groepen. Zij werden geholpen door Muskietiers. Muskietiers waren in de 17e eeuw ook bewapend met een degen wanneer ze rechtstreeks tegen iemand moesten vechten. Wanneer dat niet hielp, gebruikten zij hun musket als knuppel om er flink op los te meppen. Het musket was overigens erg zwaar. Ook droeg men vaak een half harnas, wat het allemaal nog zwaarder maakte, en een helm. Omdat ze zo dicht op elkaar stonden en een harnas niet goedkoop was, werd dit alleen gedragen door de mannen in de buitenste rijen van de formaties.

Musketten

Foto Museum of Technology Groot Britannië

Een Muskietier

Een muskietier is een soldaat die bewapend is met een musket. Een musket is een soort geweer. Het duurde lang om zo'n musket te laden. En na ieder schot moest het musket opnieuw geladen worden. Om die reden werden Muskietiers en Piekeniers naast elkaar opgesteld. Zo konden zij elkaar beschermen in aanvallen door de vijand.

Hanno vergenoegd. 'Geen slappe hap, die Bourtangers'. Karlijn moet lachen. 'En dan te bedenken dat je er vlakbij woont. Hoe voelt dat nou?' 'Er gaat nog een verhaal' zegt Karlijns moeder. 'Ik weet niet of het echt waar is maar het schijnt dat deze overwinning met name te danken was aan koster Willem Maartensz. uit Vriescheloo. Toen het garnizoen uit Bourtange in Jipsinghuizen aan kwam, speelde hij zo hard het Wilhelmus op zijn trompet, dat de Munstersen dachten dat zij door een heel regiment Nederlandse troepen waren omsingeld. Omdat zij hun musketten niet hadden geladen en totaal niet op een aanval waren voorbereid, vluchten zij weg uit Jipsinghuizen. Terug naar waar zij vandaan kwamen. Willem Maartensz. zou een flinke beloning voor zijn getrompetter hebben gekregen. Hij mocht een boerderij bouwen

op de plek die later de Staakenborgh zou heten (tussen Vlagtwedde en Bourtange), later bekend als herberg "de laatste Stuyver". En nu is het wel genoeg. Al die oorlogen. Hebben jullie geen huiswerk?'. Hanno en Karlijn kijken elkaar aan. 'Eh, nee, niet echt. We gaan even fietsen' En weg zijn ze.

Jenneke Weber

Regels 17e eeuw

Wanneer je denkt dat er nu veel regels zijn; aan het begin van de 17e eeuw werden er door het stadsbestuur van Groningen behoorlijk wat regels opgesteld en verboden uitgevaardigd. Zo werd het in 1602 bijvoorbeeld verboden om carnaval te vieren. Dus geen Vastenavond, dans en verklede optochten door de stad. Ook op de zondagsrust werd steeds meer toegezien. Eigenlijk werd alles wat nu door de overheid wordt gereguleerd toen ook al streng gehandhaafd. Er was bijvoorbeeld een vastgestelde sluitingstijd voor kroegen. Er werd streng toegezien op feesten en begrafenissen omdat er bij die gelegenheden erg veel werd gedronken, ook door hoogwaardigheidsbekleders uit de kerk. Eigenlijk werd ieder feest afgekeurd.

School in die tijd

Het geven van onderwijs was al heel lang een zaak van de kerk. De hervormde kerk. Het werd de Nederduitse, (dat betekent de Nederlandstalige) school genoemd. De meester was in dienst van de kerk en zijn traktement, een ander woord voor salaris, werd dus door de kerk betaald. Dat was niet altijd in geld zoals wij nu gewend zijn. Dat kon bijvoorbeeld ook in natura. Dan mocht de meester gebruik maken van de kosterijgoederen. Wanneer dat het geval was, moest de meester tevens koster van de kerk zijn. Zo komt het dat in het oud-Gronings köster ook schoolmeester betekent. Eigenlijk was er geen leerplicht zoals nu. Ook kon niet iedereen naar school. Vooral de armere mensen, de kinderen van arbeiders, konden lang niet altijd naar school. Zo kwam het dat ook niet iedereen in staat was om te lezen en schrijven. De kinderschool of ABC school was voor kinderen tot ongeveer 7 jaar. Vaak gaf de echtgenote van de schoolmeester deze kinderen les. Over het algemeen waren er maar een

beperkt aantal boeken op school. Kinderen leerden door veel te herhalen, uit hun hoofd te leren en na te schrijven. Op alle scholen werd veel gestraft. In 1591 werd de Regel der Duitsche schoolmeesters, in de school opgehangen. De tekst belooft een afstraffing voor de leerlingen die zich misdragen. Kijk maar eens of je kunt lezen wat er allemaal niet mag. Eigenlijk is niet veel veranderd, behalve dat je op school niet meer geslagen wordt.

"Die zijn muts niet afneemt voor een man van ere, die daar lopen krijten, vloeken en zweren, die wild en onzedig lopen langs de straten, die spelen om geld, boeken of leugenen praten, die der lui eenden smijten [bekogelen] en beesten jagen, die niet en doen dat de anderen behagen, die met messen pochen, in 't haar plokken, die in 't veld lopen, door 't hooi springen met stokken, die buiten meesters of ouders raad thuis blijven, die geld, boeken, pennen, papier nemen als dieven, die naakt baden, in erwten, in wortelen lopen, die in de kerk rabouwen, of

snoberij [snoepgoed] kopen die zijn benedictie [het gebed 'Here zegent deze spijzen'] niet over tafel en lezen, noch 's morgens noch avonds niet bidt geprezen, die 't boek scheurt, of verrabbelt [beklad] zijn papier, die malkanderen geven toenamen hier, die zijn eten werpt voor katten en honden, die niet willen weergeven [tonen] wat zij in school vonden, die in d' anders drinken spuwt, of op zijn eten treedt, die uit de school klapt en niet heelt 't secreet (geheim), die speeksel uit de neus of de mond, met de voeten niet uit en treden terstond, die op de wallen lopen als men gaat naar huis, die malkanderen bewerpen met snot, vlooiën en luis, die niet zedig lopen naar de kerk of daarvan, die malkander smijten stukken, korf of kan, wat scholiers deze voorzeide punten niet onderhouden [in acht nemen] zullen twee plakken hebben, of zich met de roede klauwen (aflossen)." *

*Marijke Spijs. *Des mensen Op-en Nedergang, literatuur en leven in de Noordelijke Nederlanden in de zeventiende eeuw* (Amsterdam/Barneveld 1985) 2e druk, pag. 20

SHC en HVW gezamenlijk op reis

Foto links

Het kloostergebouw van Corvey met het oude westwerk. De beeldbepalende torens werden gebouwd tussen 873 en 885 en zijn de oudste nog bestaande middeleeuwse gebouwen in Westfalen. In de torens zijn nog originele 9e eeuwse fresco's aanwezig met scènes uit de Odyssee. Het klooster werd vernield in de dertigjarige oorlog en daarna in de toen heersende barokke stijl weer opgebouwd. De kerk is daar een fraai bewaard voorbeeld van.

Foto onder

Zaal in de bibliotheek van Corvey met een grote verzameling reisboeken en een opmerkelijke verzameling boeken van vrouwelijke 19e eeuwse auteurs. De bibliotheek werd van 1860 tot 1874 beheerd door August Heinrich Hoffmann von Fallersleben, de auteur van het Lied der Deutschen, het Duitse volkslied. Hij breidde de bibliotheek uit met 74.000 boeken.

Het Streekhistorisch Centrum en de Historische Vereniging Westerwolde werken steeds nauwer samen. Naast het delen van de archiefruimte, de omvorming van het tijdschrift tot een nieuw magazine en periodiek gezamenlijk bestuursoverleg kwam het dit voorjaar tot het idee voor een gezamenlijke excursie. Dit bleek een groot succes, want binnen een week nadat de uitnodiging de deur uit was gegaan, zat de bus vol en moesten er zelfs mensen worden teleurgesteld.

Als hoofdbestemming voor de reis werd gekozen voor het klooster Corvey in Höxter, prachtig gelegen in het Teutoburgerwoud, vanwege de historische relatie van dit klooster met Westerwolde. Het in 822 gestichte Benedictijnenklooster Corvey verkeeg in 834 omvangrijke bezittingen in Westerwolde dankzij een gift van Lodewijk de Vrome. Op een oorkonde van het klooster uit 875/876 komt de eerste vermelding van de naam Westerwolde voor. Corvey had lange tijd het recht pastoors van de vijf kerspelerkerken in Westerwolde te benoemen.

Het klooster bleek bovendien te beschikken over een verrassende bibliotheek met een grote collectie boeken over verre landen, en een verzameling vrouwelijke auteurs van rond 1900. Voor die tijd waren vrouwelijke schrijfsters een uitzonderlijk fenomeen en zij schreven vaak onder een mannelijk pseudoniem. Het orgel in de barokke kloosterkerk bleek ook nog uitstekend te functioneren: Jochem Abbes zorgde met een demonstratie van de verschillende registers voor een ultiem rustmoment op deze dag.

Niet alleen Corvey, maar het gehele programma bleek echter een aaneenschakeling van hoogtepunten: op de eerste dag het bezoek aan barokke slot Bückeburg met zijn imposante park en mausoleum, en na het bezoek aan Corvey 's avonds nog een mooie wandeling naar het kleine maar gezellige restaurant in Schwalenberg, waar de restauranthouder annex kok en zijn vrouw zich uitsloofden om de groep tijdig van een warme maaltijd te voorzien.

De nacht werd doorgebracht in een hotel in het kuuroord Bad Driburg, waar familie van Prins Bernhard kind aan huis was. Ook de tweede dag kende een vol programma. 's Ochtends werd het idyllische Blomberg met zijn gaaf

bewaarde laatgotische kloosterkerk bezocht, dat tot de reformatie een bekend bedevaartsord was en waar rechtstreekse voorouders van het Nederlandse vorstenhuis begraven liggen.

's Middags werd een uitgebreid bezoek gebracht aan de voormalige Hanzestad Lemgo. Ook hier zijn veel fraaie oude panden bewaard gebleven in de voor dit gebied zo kenmerkende Weserrenaissance-stijl. Een voorbeeld daarvan is het Hexenbürgermeistershaus waar nu het verhaal van de heksenvervolging in Duitsland wordt verteld. Aan het einde van de middag werd nog een bezoek gebracht aan Enger, de plaats waar de Saksenhertog Widukind begraven ligt en waar bovendien de traditie van de Sattelmeyer tot ver in de 20e eeuw in ere werd gehouden. Sattelmeyer ('zadelmeesters') woonden in grote hoeven rondom Enger. Zij moesten ten alle tijden een gezadeld paard voor de Landsheer gereed hebben, voor het geval hij op bezoek kwam. Het lievelingspaard van deze in hoog aanzien staande boeren kreeg ook een speciale rol bij de uitvaart van de boer bij diens overlijden. De geschiedenis van de verering van Widukind en de historie van Enger werd in het kleine museum met diverse audiovisuele middelen mooi in beeld gebracht.

Aan de reis kwam een einde met een diner in de stad Osnabrück, waar we onder politieescorte wegens een door kermis afgesloten binnenstad naartoe werden gebracht.

Een beetje later dan gepland, maar veilig en wel kwamen we rond half 11 's avonds in Sellingen aan, waar we moe maar voldaan tot de conclusie kwamen dat een gezamenlijke reis zeker voor herhaling vatbaar is.

Helen Hofman-Kämink

Foto boven

Het Hexenbürgermeistershaus in Lemgo, uit 1585, is nu een museum voor de geschiedenis van de heksenvervolging in Duitsland.

Foto rechts

Leden van de HVW en donateurs van het SHC bij de entree van het klooster Corvey.

Elly Engelkes

Waar en wanneer bent u geboren?

Op 18 december 1942 te Sellingen.

Bent u in Westerwolde opgegroeid? Zo ja, welke taal werd er thuis gesproken?

Nee, ik heb er maar 6 maanden gewoond. We spraken thuis Nederlands. Ik heb als kind veel bij mijn grootmoeder in Sellingen geloged. Direct na mijn afstuderen heb ik een paar weken voor de toenmalige huisarts (Smit) waargenomen in Sellingen. Tussen 1998 en 2002 heb ik te paard met een paar vriendinnen het gebied verkend.

Hebt u ooit/wanneer hebt u de streek verlaten?

In 1943. Ik heb daarna in Groningen stad, Leeuwarden, de VS, weer Groningen stad, Curacao, Kerkrade, 's Hertogenbosch, Nigeria, Colombia, Amsterdam, Almere, Diever, en nu Hoogersmilde gewoond.

Wat is voor u typisch aan Westerwolde?

De rust, en het feit dat er ten oosten van de Veenkoloniën nog ineens een stuk prachtige zandgrond is.

Wat mist u van uw geboortestreek in de regio waar u nu

woont?

Eigenlijk niets, maar mijn roots liggen in Westerwolde. Mijn vader is er opgegroeid, mijn grootvader was gemeentesecretaris van de gemeente Vlagtwedde en heeft een boekje geschreven over die gemeente.

Wat is zeker de moeite waard om te behouden?

De rust, de natuur, en weinig industrie.

Wat vind u het mooiste plekje in Westerwolde?

De Ruiten Aa.

Wat zijn de grootste veranderingen in de streek sinds uw kindertijd?

De Ruiten Aa is weer gaan meanderen.

Wanneer bent u lid / donateur geworden?

Omstreeks 1996.

Op welke manier bent u actief geweest in historie en genealogie?

Mede dankzij de vereniging heb ik de stamboom van vader's kant (Engelkes) kunnen napluizen tot in de 17e eeuw. Ik vond het geweldig dat mijn voorouders van vader's kant zo honkvast waren – ze bleven allemaal in Westerwolde. Het verhaal gaat dat mijn grootvader gevraagd werd voor een functie aan het provinciehuis in "stad" – maar ook hij wilde niet weg. Mijn vader was de eerste die wegtrok -en ik heb de wereld over gezworven – meer in lijn met voorouders van moeder's kant. Maar je wortels zo duidelijk op een plek te hebben is goed. Ik wil dan ook t.z.t. op die plek (Sellingen) begraven worden.

Bent u lid van andere (gelijksoortige) verenigingen?

Nee

Wat is voor u een hoogtepunt/belangrijkste gebeurtenis in de geschiedenis van de streek?

De ontginning van de moerassen.

Als u het voor het zeggen had, wat zou u in Westerwolde veranderen?

Wat mij betreft zou het moeten blijven wat het is. Maar daar zullen de huidige bewoners het i.v.m. werkgelegenheid waarschijnlijk niet mee eens zijn.

Hebt u nog suggesties voor ons tijdschrift?

Ook aandacht voor de prachtige natuur!

Wilt u verder nog iets kwijt?

Het boekje van mijn grootvader Jarke Engelkes: "Gids voor Vlagtwedde" is uitgegeven in 1936 bij van der Veen in Winschoten. In 1987 is het, in geheel oorspronkelijke vorm, opnieuw uitgegeven. Aan mijn vader werd toen het eerste exemplaar overhandigd door burgemeester Euverink van Vlagtwedde.

Mijn tochten te paard door Westerwolde heb ik beschreven in een boek over mijn paard: "DAUPHINE, 15 jaar leven met een wonderpaard" uitg. Gopher, ISBN 9059741317

De interesse voor mijn wortels is met name aangewakkerd tijdens een verblijf van ruim vier jaar in Afrika (Nigeria), waar iedereen zijn wortels kent en belangrijk vindt. Ik was blij mijn wortels te kunnen verkennen, onder andere door informatie van de historisch/genealogische vereniging. Ik heb mijn leven en werken in Nigeria beschreven in "Tropenjaren tellen dubbel" uitg. Gopher, ISBN 29

Lezers van Terra Westerwolda

Wie zijn de andere lezers van Terra Westerwolda? In iedere uitgave protracteren we er een. Kent u een bijzondere lezer, of wilt u zelf in deze rubriek, dan kunt u zich aanmelden via redactie@terrawesterwolda.nl

Erf aan de A

Ter Borg, de Ter Borgen en de J. en A. ter Borg Stichting

De oude boerenerve Ter Borg, even ten zuiden van Sellingen in de provincie Groningen, werd zeker vijftien generaties lang bewoond en beheerd door de Ter Borgen, een oud en invloedrijk Westerwolds geslacht. De broers Jurjen en Aike ter Borg overleden in de zestiger jaren van de vorige eeuw en hadden geen nakomelingen. Zij legden testamentair vast dat er een J. en A. ter Borg Stichting opgericht moest worden, die volgens door de broers aangegeven uitgangspunten het beheer van en de verantwoordelijkheid voor hun boerderijen, landbouwgronden en natuurgebieden op zich zou nemen. Inmiddels functioneert deze stichting bijna vijftig jaar. Het huidige bestuur besloot door middel van een publicatie de herinnering aan en de belangstelling voor dit erfgoed en voor de erflaters levend te houden, hetgeen resulteerde in de uitgave van het boek "Erf aan de A".

In "Erf aan de A" wordt niet alleen de geschiedenis van het geslacht Ter Borg beschreven, maar ook de wijze waarop natuur en landschap in deze regio in de loop der eeuwen de nodige veranderingen ondergingen. Veel aandacht gaat in het boek uit naar de grondleggers van de stichting, de gebroeders Jurjen en Aike ter Borg. De uiterst actieve rol die Jurjen heeft gespeeld in de samenleving vormde aanleiding om in te gaan op de maatschappelijke ontwikkelingen in de eerste helft van de twintigste eeuw in Westerwolde. Ook de ontwikkelingen later, tijdens het beheer van de J. en A. ter Borg Stichting, worden behandeld.

De eerste bewoners van Ter Borg vestigden zich in de vijftiende eeuw op een naar hun oordeel gunstige locatie in een meander aan het stroompje, dat

op enig moment de naam Ruiten A kreeg. De plek was bereikbaar vanaf de route langs de oostkant van het riviertje die Laude met Sellingen verbond. Waarschijnlijk was er of ontstond er een andere route langs de westkant van het 'daip'. Hiervoor moest dus op Ter Borg het riviertje worden overgestoken.

Vijf eeuwen erfgoed

Aangenomen wordt dat zeker veertien geslachten voorouders van Jurjen en Aike Ter Borg meer dan vijf eeuwen lang hun erfgoed Ter Borg en ook hun immaterieel erfgoed, hun tradities, hebben doorgegeven aan een volgende generatie. Ze trouwden met streekgenoten, kregen kinderen, kregen te

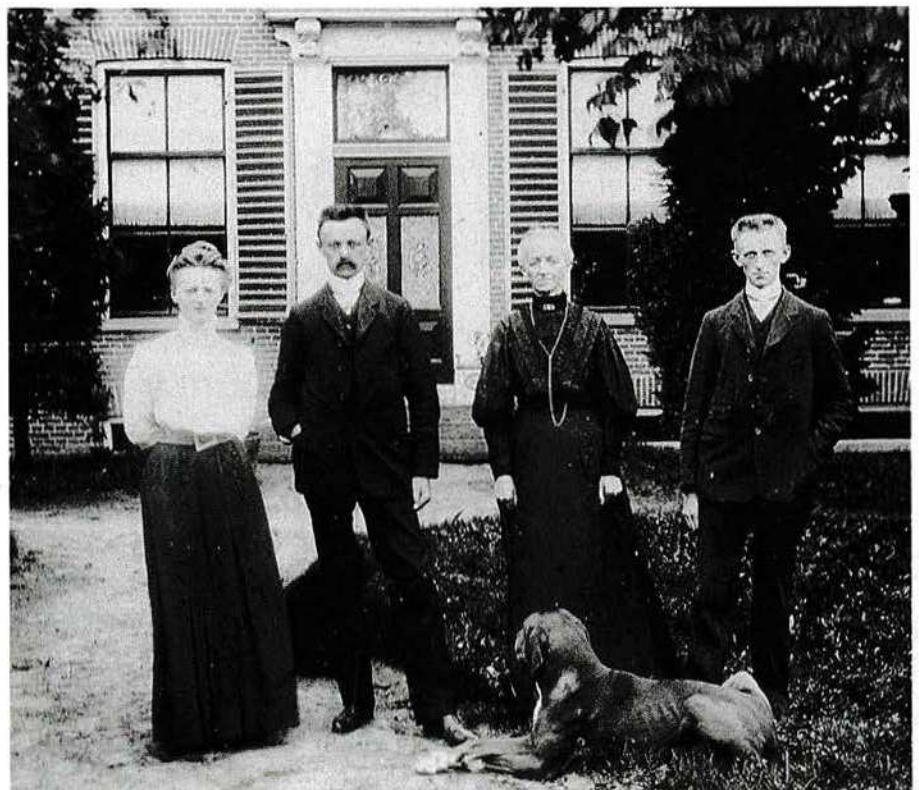
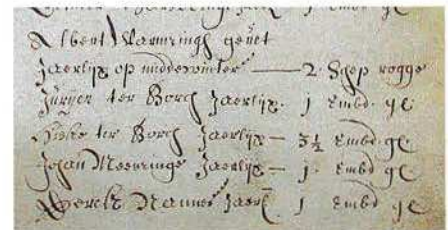
maken met sterfte en noden, met vreugde en spanningen. Soms waren er voldoende erfopvolgers, dan weer hing het voortbestaan van het geslacht op de eigen erve aan een zijden draad. Allen waren afstammelingen van één persoon, allen de achternaam Ter Borg voerend en opgevoed met tradities die in de loop der eeuwen veranderingen ondergingen. Het waren echter ook allemaal verschillende mensen, met eigen dromen en driften, angsten en ambities, met individuele zoektochten en verlangens, met eigen zekerheden en twijfels. Van sommigen eindigde het bestaan op jonge leeftijd, anderen hebben lange tijd een toonaangevende rol gespeeld in de samenleving van Westerwolde.

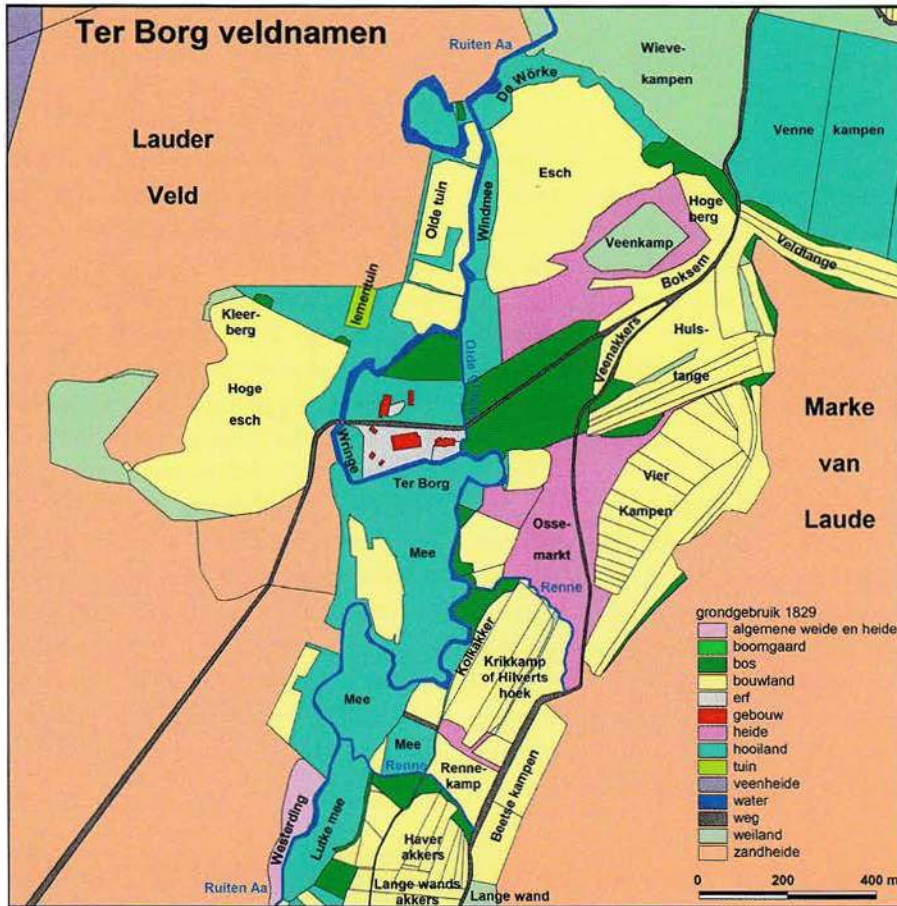
Foto rechts

Fragment uit een kerkboek. Tussen de bekende namen van eigeners als Trenninge, Schuurings, Meenings en Harweringe staan twee Ter Borgen: Jurijen ter Borg en Hisko ter Borg.

Foto onder

Familieportret, van links naar rechts: Albertina, Jurjen, moeder Jantje en Aike ter Borg.

Kaart veldnamen

Ieder stukje grond had een naam, dit kaartje toont enkele veldnamen in Ter Borg en omgeving.

Schaapskudde

De schaapskudde van Ter Borg, misschien wel begeleid door de laatste scheper, keert 's avonds huiswaarts. Het zachte belgelking in de verte zal de dame op de foto hebben gelokt op deze mooie avond de kudde een eindje 'in de muite te lopen'.

De Ruiten A

'het daip gift en nimt'.

De generaties Ter Borgen worden beschreven beginnende met Albert ter Borch, wiens naam wordt vermeld in 1466 in stukken van het klooster Ter Apel, dat het jaar daarvoor werd ingewijd. Uit aantekeningen kwam naar voren hoe de Ter Borgen door huwelijken met telgen van naburige erven voor nageslacht zorgden, hun erve en goed veilig stelden en hoe zij met overgave deelnamen aan het sociale leven en aan de machtsstrijden in het dunbevolkte gebied. Regelmatig kwam de richter tot uitspraken waarbij Ter Borgen en rol speelden.

Oerkrachten

Ruime aandacht wordt gegeven aan het landschap van Ter Borg, zoals het zich toont aan de bezoeker en waar men nog de sporen van oerkrachten uit het verleden, van vele eeuwen levende natuur en van generaties menselijke inspanningen kan waarnemen. Toen aan het einde van de negentiende eeuw Jurjen en Aike, de grondleggers van de J. en A. ter Borg Stichting, hun zoek-

tochten door hun deel van Westerwolde deden, troffen ze een halfnatuurlijke situatie aan. Ze speelden in een landschap waarbij hun Ter Borg een nederzetting van een paar boerderijen met bijgebouwen was, omringd door akkerlanden met houtwallen en geriefhoutbosjes en met daaromheen de heidevelden.

Belangrijke factor voor de Ter Borgen was de Ruiten A, die het erf aan drie zijden omsloot. De invloed van de waterstroom op mens en natuur, door de eeuwen heen, en de wijze waarop de bewoners hierop invloed uitoefenden, aanvankelijk met eenvoudige middelen en later door middel van kanaalanleg en normalisatie, wordt uiteengezet.

Duurzaam landbouwsysteem

Eeuwenlang bestond er in Westerwolde een duurzaam landbouwsysteem, waarbij er een balans was tussen de oppervlakte essen, weidegronden en heide. Toen Jurjen ter Borg in 1879 werd geboren was er al een einde gekomen aan dit evenwicht in het grondgebruik. Jurjens vader had dat in zijn kinderjaren nog enigszins meegemaakt, hij maakte deel uit van de eerste generatie die de toepassing van andere landbouwmethoden sinds vele eeuwen ervoer. Hij was een weeskind toen de waargerechtigden van de Laudermark, waar Ter Borg deel van uitmaakte, van oordeel waren dat 'eene geheele verdeling van de marktgronden' welvaart zou brengen. Zij stelden daarbij de grondslagen vast, volgens welke de opheffing zou verlopen en waarbij hun oom Wilke Hesse de belangen van Ter Borg behartigde.

In het hoofdstuk 'onderdak voor mens en dier' worden de diverse bebouwingvormen op Ter Borg beschreven en in beeld gebracht, beginnend met de primitieve onderkomens en eindigend met de huidige verschijningsvormen.

De Ter Borgen, en niet in het minst de laatste Jurjen, hebben hun stempel

gedrukt op tal van maatschappelijke ontwikkelingen in hun gebied. Dit vormde aanleiding om archiefonderzoek te doen bij tal van organisaties en er is een hoofdstuk besteed aan activiteiten betreffende de kerk van Sellingen. Vooral Jurjen (1879-1961) is prominent bestuurlijk actief geweest bij onder andere het waterschap, de gemeente, diverse landbouworganisaties en de zuivelfabriek. Dit gaf aanknopingspunten om hiervan een beeld te schetsen.

De Ter Borgen, zowel moeder Jantje als haar jongens, wilden voor elke prijs voorkomen dat hun 'rijk' uiteen zou vloeien. Waar in vroeger eeuwen het Landrecht zulks voorkwam, hadden later vererving en maatschappelijke ontwikkelingen bewerkstelligd dat het bezit van de Ter Borgen aan omvang, invloed en landschapswaarde had ingeboet. Zij besloten testamentair te regelen dat na hun overlijden geen in hun ogen ongewenste ontwikkelingen zouden voltrekken. Gedurende hun werk-

zame leven hadden ze zich altijd gedragen als grote boeren, naar Westervoldse maatstaven. Waar het ging om uitbreiding van landbouwareaal, ontwatering, nieuwe methoden en aanleg van infrastructuur, stelden zij productieverhoging bovengeschikt aan natuurwaarden. Waren zij op hun oude dag van mening dat 'het zo goed is', een vaststelling die veel oude mensen in hun laatste levensfase doen? Bestond hun motivatie uitsluitend uit het door hun toedoen bereikte agrarische niveau te handhaven, of klonk er bezorgdheid in door voor het laatste restje natuur en landschap?

We beschikken nu over een Ter Borg waar, in het grotendeels verstedelijkte Nederland, voor de oplettende waarnemer de geschiedenis nog is waar te nemen. Erfaan de A beoogt aan de hand van deze geschiedenis en de beschreven processen te bewerkstellingen deze ontwikkeling duidelijk te maken.

Roelof Pinxterhuis

Boerderij Borgerweg 1 anno 2011

Erf aan de A, een uitgave van de J. en A. ter Borg Stichting, samenstelling en tekst Roelof Pinxterhuis, ISBN 978 90 330 0342 4, is verkrijgbaar in de boekhandel en kan worden besteld via internet of bij Friese Pers Boekeryj/Noordboek, info@noordboek.nl. (0344-637085), prijs € 19,95.

Requeften

Groninger Archieven, Rekestboeken, microfiche nr. 106
10-9-1698

Op de requefte van Juffrouw Catharina Littelton van Engelandt geboortich, om alhier fonder eenige belaftinge te moogen wonen en tabbers, fantangien en anders tot Juffers lichamen behoorich te moogen maecken, om alfoo de koft voor haar en haer kindt te connen verdienen.

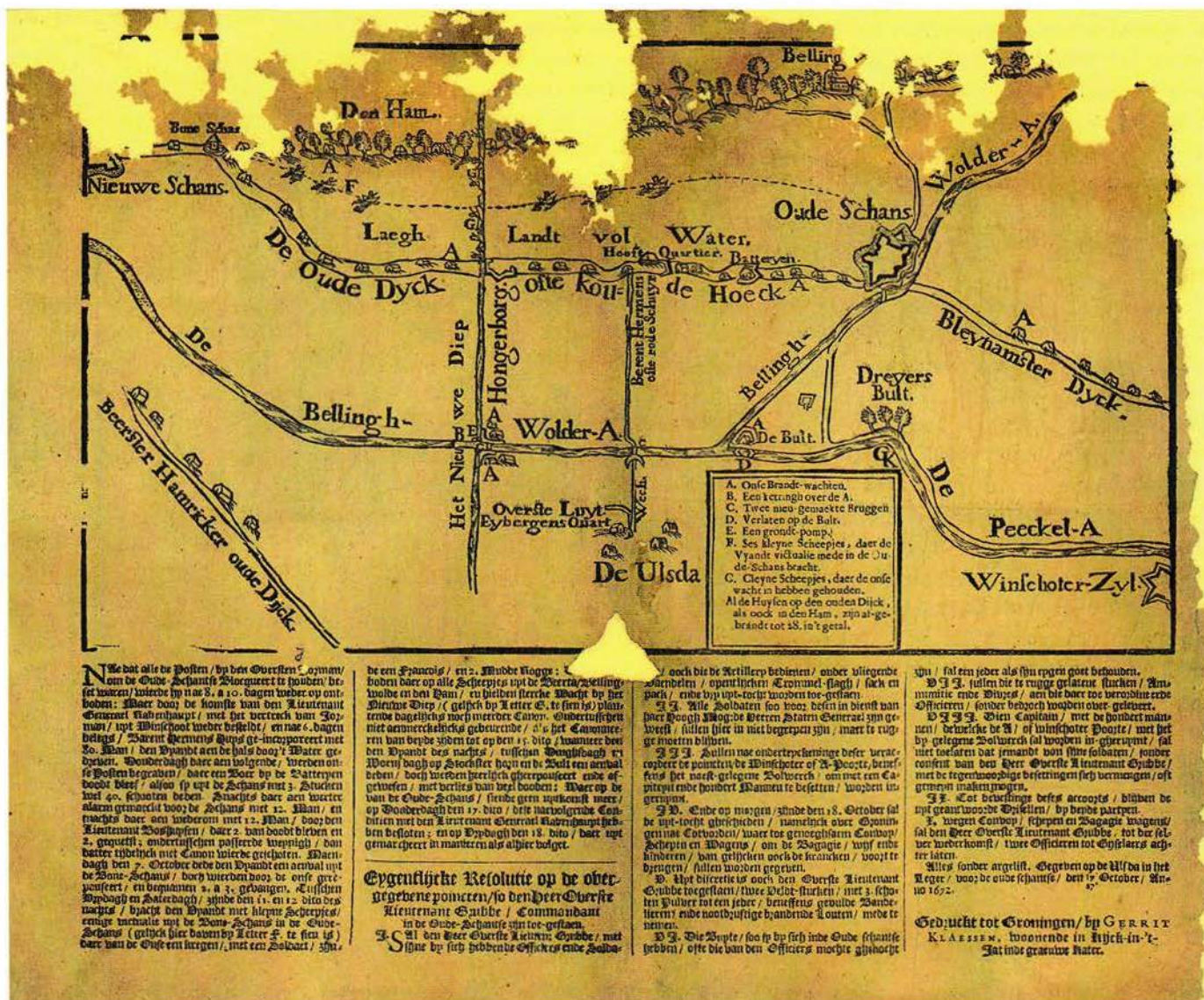
De h.heeren Borgemesteren ende Raadt accorderen remonfrante om fantangien te moogen maecken. En wordt in het verder verfoeck ten requefte vermeld gedifficulteert.

Tabbers (tabbaert): lang ahangend overkleed van mannen en vrouwen. (Sinterklaas!)
Fantangie: niet gevonden!

Groninger Archieven, Rekestboeken, microfiche nr. 126.
18-9-1702

Op de requefte van Henricus Jan van Antwerpen, verfoeckende permissie om geduirende de vrije marckt met eenigh medicinale kruiden en ander medicamenten te mogen voorftaen. De h.heeren Borgemeesteren ende Raadt permitteren remonfrant om geduirende dese vrije merckt sijne kruiden van een tafel te praefenteren.

De overgave van de vesting Oudeschans aan de staatse troepen in 1672

Nie dat alle de Posten / by den Oversten / oynnant / konn de Oude Schantse Blocqueert te houden / beset warden / weder by nae 8. a 10. dagen weder op ontboden: Maer door de komste van den Lieutenant Generael Rabenhaupt / met het vertreck van Jorman / upt Winschoot weder besteldt / en nae 6. dagen belegs / Barent Hermens Huijsge-incorporeert met 50. Man / den Vyandt aen de hals door 't Water gedreven. Donderdagh daer aen volgende / werden onse Posten begraven / daer een Boer by de Batterijen doot bleef / alsoo sy upt de Schans met 3. Stucken suel 40. schoten deden. Snachts daer aen warden alomt gemaccht boog de Schans met 12. Man / en naechts daer aen wederom met 12. Man / door den Lieutenant Boshuysen / daer 2. van doot bleven en 2. gequetst; ondertusschen passeerde wijnigh / van datter tijdelich niet Canon wierde geschoten. Maendagh den 7. October dede den Vyandt een aenval upt de Bone-Schans / doch warden door de onse gerepouseert / en bequamen 2. a 3. gevangen. Tusschen Vrydagh / den 11. en 12. dito des nachts / bracht den Vyandt met kleyne Scheepjes / eenige victualie upt de Bone-Schans in de Oude-Schans (glijck hier boven by Letter F. te sien is) daer van de Onse een kregen / met een Soldaet / zijnde

de een Francois / en 2. Stukke winge: boort daer op alle Scheepjes upt de Bateria / selinge woude in den Ham / en wierden sterke Waer by het Piratus Diep / (gelyck by Letter E. te sien is) plantende bagelich mede in de Oude-Schans. Ondertusschen niet onoverstichtelicks gebeurde / als het Commandement van beide sijden tot op den 17. dito / woude een den Vyandt des nachts / tusschen Donchdagh en Woensdagh op Stochter bayn in de Woldt een aenval deden / doch warden jerechlyc ghepasseert ende afgeschoten / met verlies van een booden; daer op de van de Oude-Schans / siede geen verkenst warden / op Woensdagh den 17. dito / drie narvolgende Conditien met den Lieutenant Generael Rabenhaupt besloten: en op Vrydagh den 18. dito / daer upt gemaccht te worden als alhier byget.

Eigenlijcke Resolutie op de overgegebene posten / so den Oversten Overste Lieutenant Gubbe / Commandant in de Oude-Schans upt toe-gestaan
 1. Al den Oversten Overste Gubbe / met 15. Man by sich hebbende Officieren ende Solda-

en / oock die de Artillery bedienen / onder vlygerde warden / openlijcklyc te ontfangen / sach en pack / ende by upt-tocht woude toe-gestaan.
 2. Alle Soldaten soo hoor deden in dienst van hier Hoogh Moghe de Heren Staten Generael syn gheve / sullen hier in niet begrepen sijn / maer te rugge moeten blieden.
 3. Sullen nae ondertusschen dezer veracordeert de posten in de Winchoter of A. Doort / benevens het naest-gelegene Bolderwech / om met een Capitain ende sijn warden te besetten / woude ingewonnen.
 4. Ende op morgen sijn den 8. October sal de upt-tocht ghegheven / namelijk over Groningen nae Cortwoude / waer toe geroeghlyc Conboy / Schepen en Wagagen / om de Wagage / wiff ende huyden / van gheleiden oock de Francken / vooyt te brengen / sullen woude ghegeven.
 5. Ht bilererlyc oock den Oversten Lieutenant Gubbe toegestaan / twee Wieldt-stucken / met 3. schoten Pulver tot een jeder / benevens groulde Banderieren / ende nootdruyftige byanderende houten / mede te nemen.
 6. Die Wapen / so sy by sich inde Oude Schantse hebben / ofte die van den Officieren mochte ghehoort

sijn / sal een jeder als sijn eygen goet behouden.
 7. Sullen die te rugge gelatene stucken / Ammunition ende Wapen / aen die daer toe berodde ende Officieren / souden behoort woude over geleverd.
 8. Dien Conduyt / met de posten mede sijn / souden de A. of Winchoter Doort / met het by gelegene Bolderwech sal woude ingeeynt / sal niet toelaten dat jemandt van sijn soldaten / souden consist van den Oversten Lieutenant Gubbe / met de te ghebruyckende besettingen sijn vermengen / oft gemen maken moegen.
 9. Het bevestiging dezer acceptoyt / blieden de upt geantwoorde Officieren / by beide partijen.
 10. Wogen Conboy / schepen en Wagage waagen / sal den Oversten Lieutenant Gubbe / tot die selve wederkomst / twee Officieren tot Gysstares achter laten.
 Alles sonder arglist. Ghegeven op de Woldt in het Legeer / voer de oude Schantse / den 17. October / Anno 1672.
Geduyct tot Groningen / by GERRIT KLASSEN. woonende in Nijck-in-t-
 Jat inde granuwe Water.

Onderschrift bij het kaartje:

In het archief van Groningen kwam ik een oude kaart tegen, uit onze regio. En wel uit het rampjaar 1672. In het stuk worden de gebeurtenissen uiteengezet, die hebben geleid tot de overgave van Oudeschans. U moet dit stukje beschouwen als een soort krantje, geschreven door een drukker uit Groningen, die er voor de duidelijkheid een (haastig gemaakt) kaartje boven zette, zodat één en ander voor zijn lezers wat duidelijker werd. Op die manier kon een ieder uit die tijd die een paar centen uit kon geven, lezen hoe het tot deze overgave was gekomen.

Naedat alle de Posten/ by den Oversten Jorman/ om de Oude-Schantse Blocqueert te houden/ beset waren/ wierde hy nae 8 á 10 dagen weder op ontboden: Maer door de komste van den lieutenant Generael Rabenhaupt/ met het vertreck van Jorman/ upt Winschoot weder besteldt/ en nae 6 dagen belegs/ Barent Hermens Huijsge-incorporeert met 50 Man/ den Vybandt aen de hals door 't Water gedreven. Donderdagh daer aen volgende/ werden onse Posten begraven/ daer een Boer by de Batterijen doot bleef/ alsoo sy upt de Schans met 3 Stucken wel 40 schooten deden. Snachts daer

aen werter alarm gemaect voor de Schans met 12 Man. door den Lieutenant Boshuysen/ daer 2 van doot bleven en 2. gequetst; ondertusschen passeerde weijnigh/ dan datter tijdelich met Canon wierde geschoten. Maendagh den 7. October dede den Vyandt een aenval uyt de Bone-Schans/ doch warden door de onse gerepouseert/ en bequamen 2. á 3. gevangen. Tusschen Vrydagh / den 11. en 12. dito des nachts/ bracht den Vyandt met kleyne Scheepjes/ eenige victualie uyt de Bone-Schans in de Oude-Schans (glijck hier boven by Letter F te sien is) daer van de Onse een kregen/ met een Soldaet/ zijnde

een Francois/ en 2 Mudde rogge: (*stuk beschadigd*) boden daer op alle Scheepjes uyt de de Beerta/ Bellingwolde en den Ham/ en hielden stercke Wacht by het Nieuwe Diep/ (gelijck by Letter G te sien is) plantende dagelijks noch meerder Canon. Ondertusschen niet aenmerckelijcks gebeurende/ als het Canonneeren van beyde zijden tot op den 15. dito/ wanneer den Vyandt des nachts/ tusschen Dinghsdagh en Woensdagh op Stockster horn en de bult een aenval deden/ doch werden heerlijk gherepouseert ende afgewesen/ met verlies van veel dooden: Waerop de van de Oude-Schans/ siende geen uytkomst meer/ op Donderdagh den 17 dito/ dese naevolgende Conditien met den lieutenant Generael Rabenhaupt hebben besloten; en op Vrydagh den 18 dito/ daer uyt gemarcheert in maieren als alhier volget.

Eygentlijcke Resolutie op de overgegevene poincten/so den heer Overste Lieutenant Grubbe/ Commandant in de Oude-Schantse zijn toe-gestaen.

I Sal den Heer Overste Lieuten: Grubbe/ met sijne by sich hebbende Officiers ende Soldaten/ oock die de Artillery bedienen/ onder vliegende vaendelen/ opentlijcken Trommel slag/ sack en pack/ ende vry uyt-tocht worden toegestaen.

II Alle soldaten soo voor desen in dienst van haer Hoogh Mogende Heeren Staten Generael zijn geweest/ sullen hier in niet begrepen zijn/ maer te rugge moeten blijven.

III Sullen nae onderteyckeninge deser veraccordeerde poincten de Winschoter of A- Poorte, beneffens het naestgelegene bolwerck/ om met een Capiteyn ende hondert Mannen te besetten/ worden ingeruymt.

IV Ende op morgen/ zijnde den 18. october sal de uyt-tocht gheschieden/ namelijk over Groningen nae Coevorden/ waer toe genoegsaem Convoy/ Schepen en Wagens. Om de Bagagie/ wijf ende kinderen/ van gelijcken oock de krancken/ voort te brengen/ sullen worden gegeven.

V Uut discretie is oock den Overste

Lieutenant Grubbe toegestaen/ twee Veldt-stucken/ met 3 schoten Pulver tot een jeder/ beneffens gevulde Bandelieren/ ende nootdruftige brandende Lonten/ mede te nemen.

VI Die Buyte/ soo sy by sich inde Oude schantse hebben/ ofte die van den Officiers mochte ah.hocht? zyn/ sal een jeder als syn eygen goet behouden.

VII Sullen die te rugge gelatene stucken/ Ammunitie ende Vivres/ aen die daer toe verordineerde Officiers/ sonder bedroch worden overgelevert.

VIII Dien Capitain/ met de hondert mannen/ dewelcke de A/ of Winschoter Poorte/ met het by-gelegene Bolwerck sal worden in-gheruymt/ sal niet toelaten dat jemandt van sijne soldaten/ sonder consent van den Heer Overste Lieutenant Grubbe/ met de tegenwoordige besettingen sich vermengen/ oft gemeyn maken mogen.

IX Tot bevestinge deses accoorts/ blijven de uyt geantwoorde D'risellen/ by beyde partyen.

X wegen Convoy/ schepen en Bagagie wagens/ sal den Heer Overste Lieutenant Grubbe, tot der selver wederkomst/ twee officieren tot Gijselaars achter laten.

Alles sonder argelist. Gegeven op de Ulsda in het Leger/ voor de oude schantse/ den 17 October/ Anno 1672.

Gedrukt tot Groningen/ by Gerrit Klaessen. Woonende in Kijk-in-'t Jat inde graeuwe Kater.

Herman Joan Grubbe, overste Lieutenant, ovl. 14-7-1680, was getrouwd met Seina Elisabeth van Laer. De familie is rooms gebleven en hij had dienst genomen bij de bisschop van Munster. Hij erfde van zijn vader de havezaten Herinckhave (tussen Tubbergen en Fleringen) en Mennegeshave. De havezate Herinckhave bestaat nog steeds en bevindt zich nog in het bezit van zijn nazaten. Vlakbij staat een waterslagmolen en op enige afstand een windmolen, beide vroeger eigendom van de familie.

J.S.A. Huizing

Verklaring van in onbruik geraakte woorden

Gequetst: gekwetst, gewond

Repousseren: afslaan, afweren

Victualie: levensmiddelen

Francois: Fransman

Resolutie: besluit

Bolwerk: uitbouw in een wal, van waaruit flankerend vuur gegeven kan worden

Discretie: hier is bedoeld: veiligheids overweging, ter beveiliging van de Munsterse troepen

Bandelieren: de over de schouder lopende riem, waaraan de kruitmaatjes hangen

Nootdruftige: benodigde

Vivres: levensmiddelen

Consent: toestemming

Bronnen

Groninger Archieven, Stamnr. 899, Neg. Nr. 71-P-16.

www.historischcentrumoverijssel.nl

Wikipedia

Van “borggraaf- ofte rechtshuijs” naar Haselhoff Sociëteit

In de afgelopen jaren heeft de Burcht in Wedde een ware metamorfose ondergaan. Door de Stichting Burcht Wedde, onder bezielende leiding van Frank Ferrari en Leo Janson is de burcht gerestaureerd en intern verbouwd, terwijl ook de landschappelijke omgeving sterk wordt verbeterd. De slotgracht is weer in volle glorie zichtbaar en ook andere oude landschapselementen zijn teruggehaald. Voor de gemeente Bellingwedde is dit een geweldige opsteker. De burcht van nu heeft diverse nieuwe functies gekregen. Enerzijds is het een fantastisch vakantieverblijf voor kinderen die 'aan de andere kant van het geluk' (aldus initiatiefnemer Frank Ferrari) zijn geboren, anderzijds is het de plek om in een gastronomische sfeer de historie van bijna acht eeuwen te proeven.

In de burcht zijn drie ruimtes die op een luchtige manier de historie van de burcht, van Wedde en van Westerwolde ontsluiten. Iedere ruimte kreeg een eigen thema of invalshoek. De ridderzaal is vooral gericht op de Late Middeleeuwen, terwijl de Koningkamer (genoemd naar de notarisfamilie Ko-

ning die de burcht behoevde voor de slopershamer) voor de 19e en 20e eeuw staat, de periode waarin de burcht zijn specifieke positie had verloren en een woonhuis was geworden. Voor de herinnering aan de 17e en 18e eeuw kwam de familiestichting Haselhoff in beeld. De familie Haselhoff was namelijk gedurende twee eeuwen nauw verbonden aan de burcht. Als borggraaf werkten zij op de burcht

(borg) en in tijden van gevechten of crises woonden ze er ook. De rol van de borggraaf was die van officier van justitie, politiecommissaris en gerechtsdeurwaarder in één functie verenigd. Ook zorgde menig borggraaf voor de inning van het in Westerwolde zo bekende hoendergeld en van de accijnzen. Kortom, een belangrijke justitiële en sommige opzichten bestuurlijke functie onder de door de stad Groningen benoemde drost. Anders dan de drost – die ook regelmatig in de stad woonde en verbleef – was de borggraaf wel altijd in het gebied aanwezig.

Borggraven

De eerste borggraaf in onze familie, Derck Haselhoff, woonde vanaf 1637 precies tegenover de toegang naar de burcht in het “Borggraaf- ofte Rechtshuijs van Wedde”. Dat bleef zo tot 1803 met de laatste borggraaf Elzo Hazelhoff, die opviel door zijn vele grondbezit tegenover de burcht. In de woning van de borggraaf vond vanaf de 17e eeuw de feitelijke rechtspraak plaats. Soms moest Westerwolde (dat wil zeggen de drost) in hoger beroep.

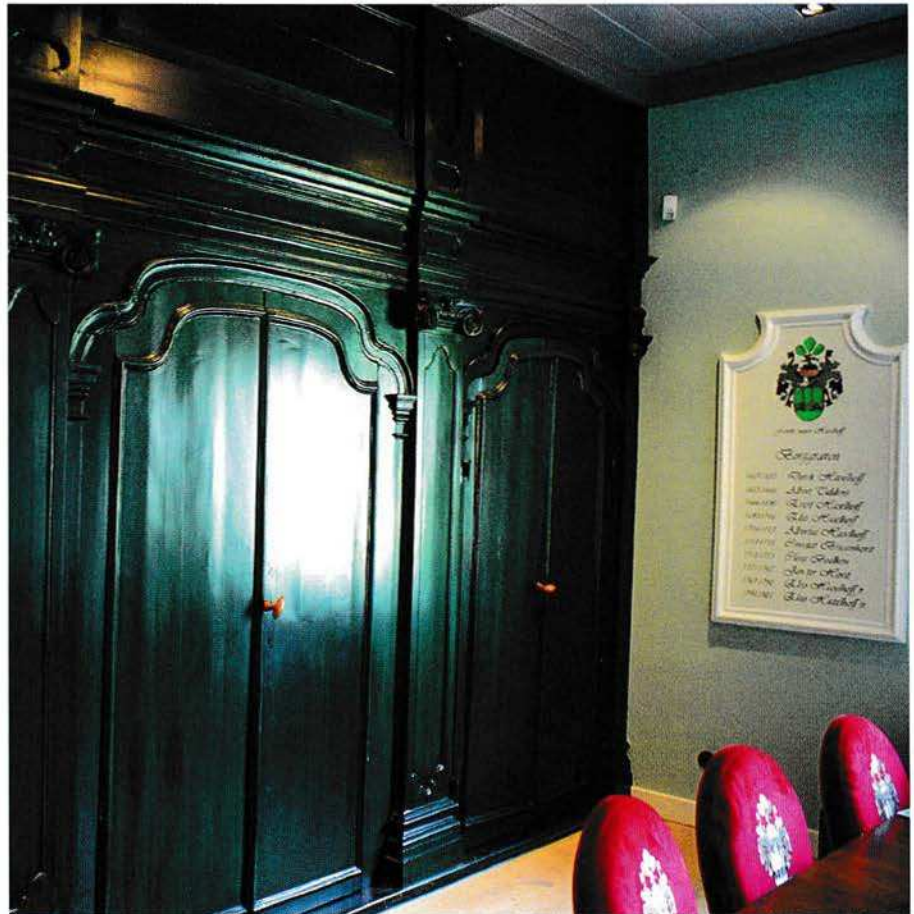
In diverse gevallen is bekend dat dan de borggraaf namens de drost optrad voor de Hoge Justitie Kamer. De functie was in die twee eeuwen wel wisselend van inhoud, wat vermoedelijk sterk te maken had met de persoonlijkheid van de borggraaf en de ruimte die de drost en/of de stad Groningen hem gaven.

Aan het borggraafpand was tevens een herbergfunctie verbonden. In de boedelbeschrijving van borggraaf Elso Haselhoff werd rond 1700 nog gesproken van koperen brouwketels. In andere verhalen lezen we over gasten – waaronder soms ook de scherprechter (de beul) - die er wijn en bier nuttigden voor- en na de rechtszaak. Kortom het “Borggraaf-en Rechthuys” was het sociaal en juridisch middelpunt van Wedde.

De Burcht zelf was daarbij in die tijd veel meer het 'regeringscentrum', waar de bestuurlijke en militaire zetel van Westerwolde zich bevond en waar ook de gevangendoor deel van uit maakte. De borggraaf met diens medewerkers was in zijn rol (mede) verantwoordelijk voor de opgesloten gevangenen in de gevangendoor.

Sociëteit

Vooral van het einde van de 16e tot en met de 17e eeuw was Westerwolde van groot militair-strategisch belang. De borggraaffamilie Haselhoff vormde

een rode draad in de justitiële en bestuurlijke ontwikkeling in die bewuste periode. Om die reden is besloten een van de vertrekken in de burcht de naam Haselhoff Sociëteit te geven. De benaming Sociëteit is gekozen met oog op de huidige functie van die ruimte (zowel een onderdeel van het restaurant voor kleine gezelschappen, als vergader- en

leesruimte voor bezoekers). De naam Sociëteit past daarnaast ook goed bij de verschillende functies van onze familie door de eeuwen heen en verwijst in die zin naar de sociale rol van het “borggraaf- ofte rechtshuys”.

In de Haselhoff Sociëteit worden door de Stichting Burcht Wedde en de familiestichting Haselhoff diverse historische elementen aangebracht, waaraan tot in de tweede helft van 2012 gewerkt zal worden. Vooral de periode van de Tachtigjarige Oorlog tot en met de Franse Tijd zullen aan de hand van verschillende afbeeldingen en voorwerpen zichtbaar worden gemaakt. Een eerste aanzet is al gegeven door het aanbrengen van wandborden met daarop de namen van de sinds begin 17e eeuw benoemde drosten en borggraven uit die periode.

Ongetwijfeld wordt de Haselhoff Sociëteit net als het vroegere rechtshuys een mooi middelpunt in een nu al prachtige burcht.

Albert en Roelof Hazelhoff

Het draait niet alleen
maar om geld.
Dat is het idee.

Bij de Rabobank zien we geld als een middel.
Een middel dat de ambities van verenigingen
mede kan verwezenlijken.
Dat is de gedachte. Dat is het idee.

Samen werken aan een gezonde
vereniging!

Rabobank. Een bank met ideeën.

www.rabobank.nl/zog
(0599) 63 63 63

Vrijblijvend advies

Dijkstra Jansen Bergman
notarissen hecht er waarde
aan, dat iedereen zijn zaken
goed geregeld heeft. Als u
denkt dat de notaris iets voor
u kan betekenen, neemt u dan
eens contact met ons op. Aan
een eerste gesprek zijn géén
kosten verbonden.

De notaris,
betrouwbare
bewaker van
uw afspraken.

DIJKSTRA JANSSEN BERGMAN

NOTARISSEN & JURIDISCH ADVISEURS

Lilienthalplein 3 - 9501 XP Stadskanaal - 0599 612016
notarissen@djb.knb.nl - www.notarissen-stadskanaal.nl

J. STOUT uitvaartverzorging

Voor een stijlvolle uitvaart,
met heldere afspraken over de uitvoering en de prijs

tel. (0599) 612 482

Dag en nacht bereikbaar!

Waar u ook verzekerd bent, uw wensen staan centraal

**Steenhouwer 15
9502 EV Stadskanaal**

**Westerparallelstraat 72
9501 GX Stadskanaal**

www.stoutuitvaartverzorging.nl

**Voulon Accountants
en Belastingadviseurs**

- Administratie
- Accountancy
- Belastingadvies
- Ondernemingsplannen
- Financiële planning

Voulon Accountants &
Belastingadviseurs
Lillienthalplein 2
9501 XP Stadskanaal

Tel: 0599-612449
Fax: 0599-613413

www.voulonaccountants.nl
info@voulonaccountants.nl

Verschil zien, verschil maken

Als ondernemer heeft u te maken met cijfers ... en meer. Wij bieden u dan ook waardevolle advisering en betrokken begeleiding passend bij uw stijl van ondernemen.

Wij willen u meer bieden dan een punctuele boekhouding en goede belastingaangifte. Cijfers alleen zeggen immer niets. Voulon Accountants en Belastingadviseurs staat u bij met een frisse kijk op uw huidige situatie en een reële blik op de toekomst. Adviseren in de taal van onze cliënt staat voorop. Ons kantoor heeft dan ook een informeel en laagdrempelig karakter, waarbij geen 'uurtje-factuur-tje-mentaliteit' past.

Alleen u kunt beoordelen of wij de juiste partner voor uw onderneming zijn. Bel of mail en een afspraak is snel gemaakt.

www.voulonaccountants.nl

Westerwolders in het Westfälische Adelsarchief

Jan Pieter de Groot

Bij mijn zoektocht naar mijn voormoeder Mette Tyarcks die omstreeks 1631 trouwde met de in Eilingwehr (bij Hatsum in het Duitse Reiderland) geboren Claes Luitjes ontdekte ik in het Verenigde Westfälische Adelsarchive een oorkonde van 3 juni 1576 die voor Westerwolders interessante informatie bevat.

Beschrijving (vertaald uit het Duits) Mathias Orth, Drost te Wedde, en zijn vrouw Haddewich van Leewen, beloven Melchior van Heede als hoofdschuldenaar en Roleff van Rheden en Schip Johan van Rheden als borgen voor een schuld van 600 Rtl vrij te maken. Deze 600 Rtl hebben Melchior van Heede te Heede en zijn vrouw

Bedragen omgerekend naar huidige waarden

Op de site DutchAncestryCoach.com <http://www.dutchancestrycoach.com/historic-calculator.php> kunnen historische geldbedragen naar de huidige koopkracht worden omgerekend.

600 Reichstaler (een taler is een zilveren munt die in Joachimstal geslagen werd) Dit was in 1576 een aanzienlijk bedrag, die volgens de oorkonde tegen een rente van 6% werd uitgeleend. Als wij de waarde van een Reichstaler gelijk kunnen stellen aan onze rijksdaalder (2 ½ gulden) dan stond dit gelijk aan de koopkracht van 340.956 euro.

80 gulden

stond toen gelijk aan de koopkracht van 18.184 euro

100 gulden

stond gelijk aan de kopkracht van 22.730 euro.

150 Emders gulden

vertegenwoordigde bij gelijkheid aan onze gulden toen een waarde van 34.095 euro.

Margarete van Drolshagen volgens een certificaat van 30 april 1576 (maandag na de 1e zondag na Pasen) bij Engelbert van Langen te Kreienburg (Kreyenborch) en zijn vrouw Catherine tegen een rente van 36 Rtl. op Pasen opgenomen. De garantie in deze door de rechters van Aschendorf en Haren verzegelde oorkonde hadden Mathias Ort, Roleff van Rheden en Schip Johan to Rheden over genomen. Zoals Melchior van Heede de 600 Rtl. voor Mathias Ort geleend en doorgegeven heeft, belooft Mathias, en de beide anderen hem binnen een jaar garanties te geven, en overhandigen als zekerheid een Rentebrief van Caspar tor Vyle te Aschendorf over 600 Rtl. en 36 Rtl. pensioen, een oorkonde van Hilwert Eilweringh met een kapitaal van meer dan 80 gulden, een oorkonde van Mette Tiarcks met een kapitaal van meer dan 100 gulden, een oorkonde van Else Bruggers met een kapitaal van meer dan 150 Emders gulden en zet verder zijn huis in Groningen aan de Heerepoert bij de woning van het klooster van Scharmer in als onderpand. Mathias en zijn vrouw Haddewich ondertekend. Mathias Orth zegeld.

Uitvoering: Perkament met handtekeningen en Zegel, met aan de achterkant de aantekeningen; Altsignatur (Heede CC 33).

Originele Duitse tekst

Mathias Orth, Drost zu Wedde, und seine Frau Haddewich van Leewen versprechen, den Melchior van Heede als Hauptschuldner sowie Roleff van Rheden und Schip Johan to Rheden als Bürgen von einer Schuld von 600 Rtl. freizumachen. Diese 600 Rtl. hatten Melchior van Heede zu Heede und seine Frau Margarete van Drolshagen mit Urkunde von 1576-04-30 (maendach nae Quasimodogeniti) bei Engelbert van Langen zu Kreienburg (Kreyenborch) und dessen Frau Catharina

bei einer Verzinsung von 36 Rtl. zu Ostern aufgenommen. Die Bürgschaft in dieser von den Richtern zu Aschendorf und Haren besiegelten Urkunde hatten Mathias Ort, Roleff van Rheden und Schip Johan to Rheden übernommen. Da Melchior van Heede die 600 Rtl. für Mathias Ort entliehen und diesem übergeben hat, verspricht Mathias, ihn und die beiden anderen Bürgen binnen eines Jahrs freizumachen, und übergibt als Sicherheit einen Rentebrief von Caspar tor Vyle zu Aschendorf über 600 Rtl. und 36 Rtl. Pension, eine Urkunde von Hilwert Eilweringh über 80 Gulden Kapital, eine Urkunde von Mette Tiarcks über 100 Gulden Kapital, eine Urkunde von Else Bruggers über 150 Emders Gulden Kapital und setzt weiter sein Haus in Groningen an der Heerepoerte bei der Behausung des Konvents to Schermer zum Unterpfand. Mathias und seine Frau Haddewich unterschreiben. Mathias Orth siegelt.

Ausf.-Perg., anh. Siegel, Unterschriften. Rückseite: Inhaltsvermerke; Altsignatur (Heede CC 33).

De Westerwolders

Matthias Orth was voor 1566 schulte van Anloo en tot 1594 Drost te Wedde. Hij is geboren te Lorch omstreeks 1540 en overleed aldaar op 13 april 1607. Lorch ligt ongeveer 10 km ten noorden van Rudesheim am Rhein in Duitsland. Hij trouwde eerst te Groningen met Hadewijgh van Leeuwen, geboren omstreeks 1545 te Utrecht en voor 1590 overleden te Wedde, dochter van Cornelis van Leeuwen en Elisabeth Gerrits Knijff. Matthias hertrouwde omstreeks 1590 te Groningen met Ida de Mepsche, geboren omstreeks 1560 te Groningen en overleden 25-3-1607 te Lorch, dochter van Geert de Mepsche, burgemeeste, ambtman van Selwerd en Hille Alberda. Ida hertrouwt met Adriaen

Hinckaert (Ned. Leeuw 2005, blz.95). Else Bruggers zal zeer waarschijnlijk de in Vriescheloo omstreeks 1535 geboren Else Bruggers zijn. Hij is na 1592 overleden en woonde op erve Bruggers te Vriescheloo (nr. 19, blz. 122 van Boerderijen in het kerspel Vriescheloo, door J.S.A. Huizing of nr. 18, blz. 137 van Westerwolders en hun woningbezit, het kerspel Vriescheloo, door C.J. en R.M.A. Wegman.

Boerderij
De familie Bruggers woonde tot in de 18e eeuw op deze plek.

Familienamen

Een aantal familienamen in deze oorkonde zijn toponiemen, dat wil zeggen, dat de familienaam afgeleid is van topografische plek of plaats.

Heede ligt in het Emsland, ten zuidwesten van Papenburg

Drolshagen is een plaats in de Duitse deelstaat Noordrijn-Westfalen.

Rheden is een plaats in de provincie Gelderland.

Langen is een gemeente in de Duitse deelstaat Hessen

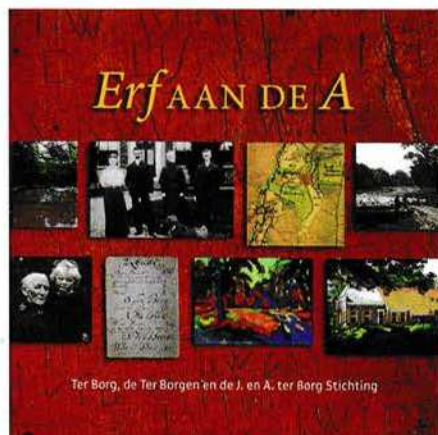
Westerwoldse leestips door Dick Ottevangers, boekhandel Godert Walter

Erf aan de A

Roelof Pinxterhuis

De geschiedenis van het geslacht Ter Borg, bewoners van de boerenerve Ter Borg, even ten zuiden van Sellingen. Met veel aandacht voor veranderingen in natuur en landschap. De broers Jurjen en Aike ter Borg overleden in de jaren '60 van de vorige eeuw en hadden geen nakomelingen. Zij legden testamentair vast dat er een J. en A. ter Borg Stichting opgericht moest worden, die volgens door de broers aangegeven uitgangspunten het beheer van en de verantwoordelijkheid voor hun boerderijen, landbouwgronden en natuurgebieden op zich zou nemen.

Noordboek. € 19,95

Bourtanger Veenmagazine

Een nieuw tijdschrift over het Bourtanger Veen, het veengebied op de grens van Duitsland en Nederland. Veel aandacht voor de historie van het gebied, de bijzondere natuur en het toerisme, zowel in Nederland als in Duitsland. Een tweede uitgave zal in september 2012 verschijnen.

UIT producties. € 4,95

De ondergang van het Marine Festungs Bataillon 366

Henk Volders (Stadskanaal)

Dit boek met veel illustraties gaat met name over begin april 1945, de periode waarin het restant van het Duitse Marine Festungs Bataillon 366 bij de Vlagtwedder sluis werd vernietigd. Henk Volders is geboren en opgegroeid in de omgeving van de Vlagtwedder sluis en maakte als zeventienjarige jongen de ondergang van het bataljon van dichtbij mee. In het boek beschrijft hij aan de hand van foto's zijn belevenissen en de verhalen van anderen. Volders hoopt daarmee de herinnering aan deze belangrijke periode voor de Vlagtwedder geschiedenis levend te houden. Het boek is in een oplage van 60 stuks gedrukt.

Kwartierstaat van Geeske Poel

Met dank aan Rob Abbes. Deze aanvulling op de kwartierstaat uit het vorige nummer plaatsen we graag!

48 Meendert Buurman * Wymeer (D) 1747 + voor 8-4-1824	50 Hindrik Jans Steenblok Herbergier * Wymeer 12-03-1769 + Wymeer 08-11-1823	52	54	56 Jan Janssen Bakker * Grosswolde 15- 05-1777 + Grosswolde 26- 12-1829	58 Reinder/Reiner Goldring * Ihrhove 13-01- 1771 + Steenfelde 22-07-1835	60 Ude Richards Frey * Grosswolde 19-02-1776 + Völlen 01-06-1849	62 Ernst Friedrich Korfe Meesterwever * Hatzum ca. 1799 + Steenfelde 05-01-1863
X	X Wymeer 06-05-1791			X Grosswolde 22-11-1809	X Grosswolde 08-05-1791	X Völlen 10-01-1815	X Steenfelde 24-04-1824
49 Antje Hesse Goeman * Wymeer 1757 + Wymeer 21-05-1831	51 Geeske Hinders * Wymeer 1763 + Wymeer 06-01-1811	53	55	57 Teupke/Töpke Plöger * Ihrhove 02-11-1785 + Grosswolde 01-09-1855	59 Etje/Ette H. Hessenius * Grosswolde 22-10-1780 + Steenfelde 09-07-1849	61 Arendje/Arentje Richerts/Ri- chards Frey * Völlen 30-08-1787 + Völlen 18-07- 1856	63 Wupke/Wopke Eylkers Hülsen
24 Antonius Hesse Buurman Kramer en tol- gaarder * Wymeer 24-03-1791 + Boen (D) 22-08-1855 X Wymeer 02-05-1822	25 Hindrike Steenblock * Wymeer 08-05-1802 + Boen 02-09-1866	26 Hindrikus van Lessen Kramer	27 Antje Jans Kuiper	28 Hindrik/Hinderk Bakker * Grosswolde 12-01-1817 + Grosswolde 09-03-1890 X Grosswolde 11-05-1850	29 Geeske Reinders Goldring * Steenfelde 12-05-1823 + Grosswolde 18-12-1895	30 Hinrich Uden Frey * Völlen 15-11- 1826 + Steenfelderfehn 28-12-1905 (begr)	31 Hilke Ernst Korfe * Sommerlust Steenfelde 22-03-1800 + Steenfelde 06-04-1906 (begr)
12 Johannes Taalkeüs Boermann * Heerenland (D) 23-06-1840 + Bourtange 04-11-1921 X Wymeer 09-07-1865		13 Wilhelmina Henriëtte van Lessen * Weener (D) 01-12-1841 + Vlagtwedde 10-09-1911		14 Jan Hinderks Bakker Spoorwegbeambte * Grosswolde (D) 20-04-1851 X Völlen 30-12-1875		15 Ahrendjelina Luitjemina Frey * Völlen 07-06-1854 + Sappemeer 15-08-1905	
6 Johan Wilhelm Boermann Arbeider * Bourtange 04-04-1874 + Bourtange 07-12-1918 X 26-05-1900 Vlagtwedde				7 Geeske Janssen Bakker * Völlen (D) 26-03-1876 + Bourtange 29-08-1961			
3 Antjeliëna Boermann * Bourtange 05-02-1903 + Bourtange 31-07-1997 03-06-1933							
1 Geeske Poel * Bourtange 01-11-1926 X met Jan Gerrit Koeman * 03-08-1918 + 06-07-1990							

Fotoraadsel

Deze keer zijn wij op zoek naar de plaats-, en indien u dat ook kunt noemen, de naam van deze locatie. De oplossing van dit fotoraadsel kunt u ergens in Westerwolde vinden.

Stuur uw antwoord voor 30 september 2012 naar fotoraadsel@terrawesterwolda.nl

Onder de juiste inzendingen wordt een boekenbon verloten.

De winnaar van het fotoraadsel uit het voorgaande nummer, jaargang I, nummer 2, is H.O. Clevering uit Onstwedde. Het gebouw met dat prachtige Jugendstil muuranker staat in Stadska-

naal aan de Scheepswerfstraat bij de voormalige constructiewerkplaats Koster. Bij het ter perse gaan van dit nummer, bleek het muuranker inmiddels te zijn verdwenen. Wellicht dat er lezers zijn die hier meer informatie over hebben? U kunt zich melden via redactie@terrawesterwolda.nl

Requesten

Verspreid in dit nummer kwam u diverse rekesten uit de zeventiende eeuw tegen over situaties in Groningen. Ze werden verzameld door Jan Huizing tijdens zijn onderzoek in de Groninger Archieven. Een rekest is een verzoekschrift waarmee men zich tot de rechter of een bestuursorgaan kan wenden.

Groninger Archieven, Rekestboeken, microfiche nr. 167.
27-11-1710

Op de requesste van Jantien Wolthers, weduwe van Wolter pijpenbacker, ten einde de voogden van Pelsterstraaten Gasthuis moghten werden geauthoriseert, om tot laste van het Gasthuis voor de remonstrante een wooninge te besorgen en daarvan de huire te betalen.

De H: Heeren Borgemeesteren ende Raadt autoriseren de voogden van het Gasthuis om de kamerhuire voor Remonstrante in rekeninghe voor uitgave te mogen brengen jaarlijcks.

T E R R A
Westerwolda

IS EEN CO-PRODUCTIE VAN DE
HISTORISCHE VERENIGING WESTERWOLDE EN HET
STREEKHISTORISCH CENTRUM TE STADSKANAAL

ISSN 22124160

9 772212 416009

Activiteitenagenda

De Dag van de Groninger Geschiedenis bij de Groninger Archieven. De Historische Vereniging Westerwolde en het Streekhistorisch Centrum presenteren zich gezamenlijk met een stand in de studiezaal. Naast een historische informatie- en boekenmarkt zijn er lezingen, demonstraties, rondleidingen door de depots van de archieven en muziek. **Zaterdag 8 oktober van 11.00-17.00 uur** Cascadeplein 4 en 10, Groningen.

Zondagmiddagactiviteiten in het SHC:

Alle activiteiten starten om 14.30 uur.

Het verenigingsleven in de Kanaalstreek. 9 oktober. Entree € 2,-. Donateurs gratis. Presentatie van oude beelden uit het archief van het Streekhistorisch Centrum door Bert Roossien. Afbeeldingen van allerlei clubs komen aan bod, zowel op sport- als cultureel gebied.

Rondleiding door de Watertoren van Stadskanaal. 16 oktober. Entree € 2,- donateurs gratis. Een activiteit voor het hele gezin: Zie jij je huis vanaf het dak van de toren?

Bomen in het landschap. 23 oktober. Entree 3,50, donateurs € 2,-

Lezing door Rinck Zevenberg, boomverzorger.

Themamiddag met films over de aardappelmeelindustrie, met o.a. beelden uit Alteveer.

30 oktober. Entree € 2,-, donateurs gratis.

Nieuw Buinen in beeld: presentatie door Bert Roossien **6 november.**

Entree € 2,- donateurs gratis.

Poëziealbums. Lezing door Mien Westerdiep-Niemeijer over de historie en het gebruik van deze persoonlijke albums met versjes. **13 november.**

Entree € 3,50 donateurs € 2,-

Wie-wat-waar-middag: help mee met het beschrijven en identificeren van oude en minder oude foto's. **20 november.** Entree € 2,-, donateurs gratis.

De geschiedenis van het alfabet. Lezing door mevrouw dr. J.H.Looijenga, historisch taalkundige en werkzaam aan de Rijksuniversiteit Groningen.

27 november Entree € 3,50 donateurs € 2,-

Diaquiz: test uw kennis van de streek! Voor degene met de meeste goede antwoorden is er een prijsje. Voor de niet-kenners: een afwisselende beeldpresentatie over de wijde omgeving. **4 december.** Entree € 2,- donateurs gratis.

Concert door Linde Nijland en Bert Ridderbos. Zie voor muziek en meer info www.lindenijland.nl. **11 december.** Entree € 12,50 donateurs € 10,-.

Stadskanaal in het donker... Speciaal voor de durfals is vanmiddag de watertoren open als het donker wordt. Beklimmen is voor eigen risico!

18 december, 15.30-17.30 uur. Entree € 2,- donateurs gratis.

T E R R A W E S T E R W O L D A

Part. betaald
niet-geen
Pag. 100

INDIEN ONBESTELBAAR RETOUR: STREEKHISTORISCH CENTRUM CERESSTRAAT 2 9502 EA STADSKANAAL